

DISKUSE

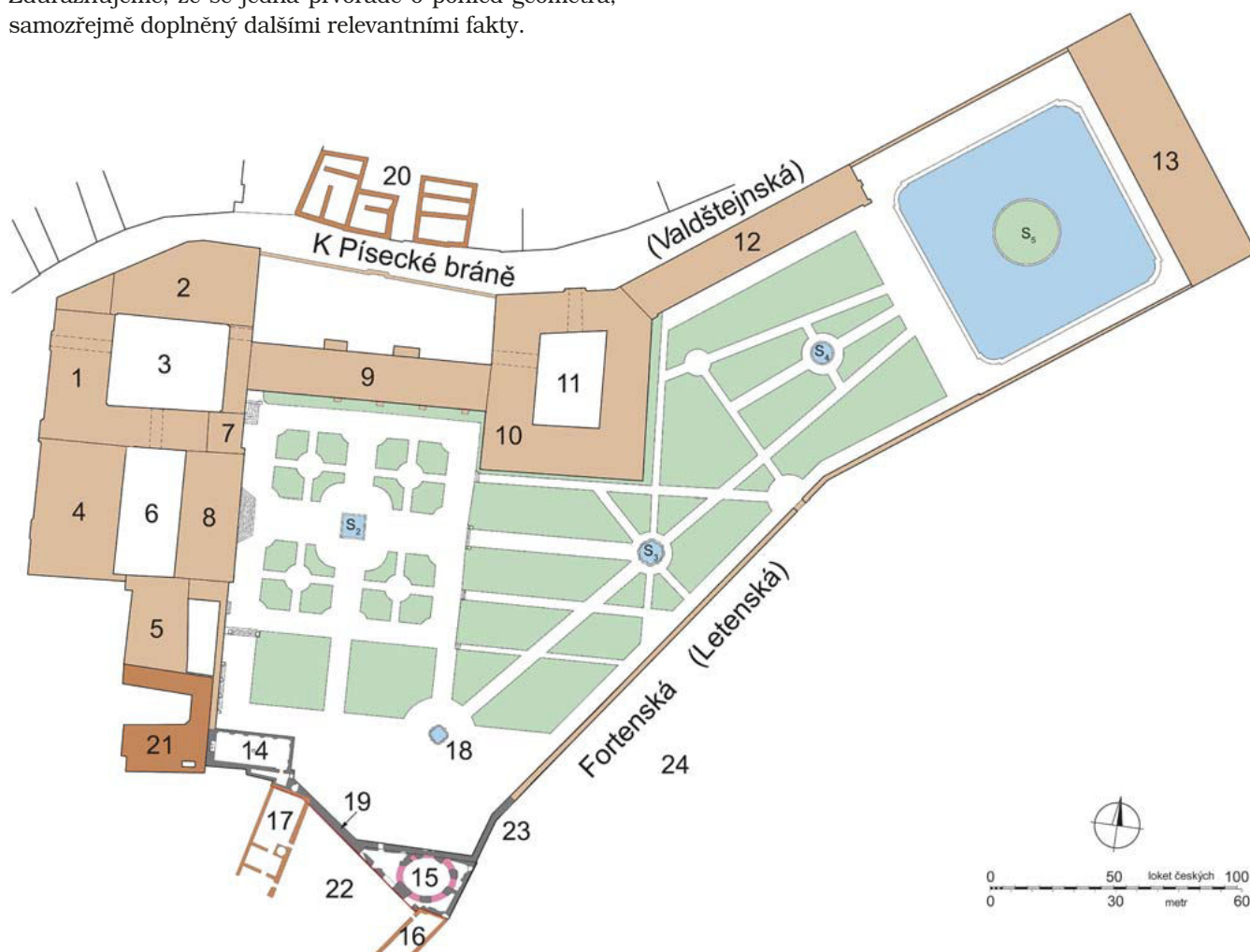
ROZVRŽENÍ AREÁLU VALDŠTEJNSKÉHO PALÁCE V PRAZE

JARMILA ČIHÁKOVÁ - MARTIN MÜLLER¹⁾

Stať věnovaná Velké grottě Valdštejnského paláce publikovaná na předchozích listech tohoto čísla, v rubrice Materiálie, otevřela další možnosti pohledu na prostorové uspořádání palácového komplexu (obráz. 1). Detailní proměření a vyhodnocení přineslo řadu nečekaných souvislostí podléhajících se na prvotní kompozici. Následující příspěvek se pokouší tyto vazby popsat a navrhnout jejich možný výklad. Zdůrazňujeme, že se jedná prvořadě o pohled geometra, samozřejmě doplněný dalšími relevantními fakty.

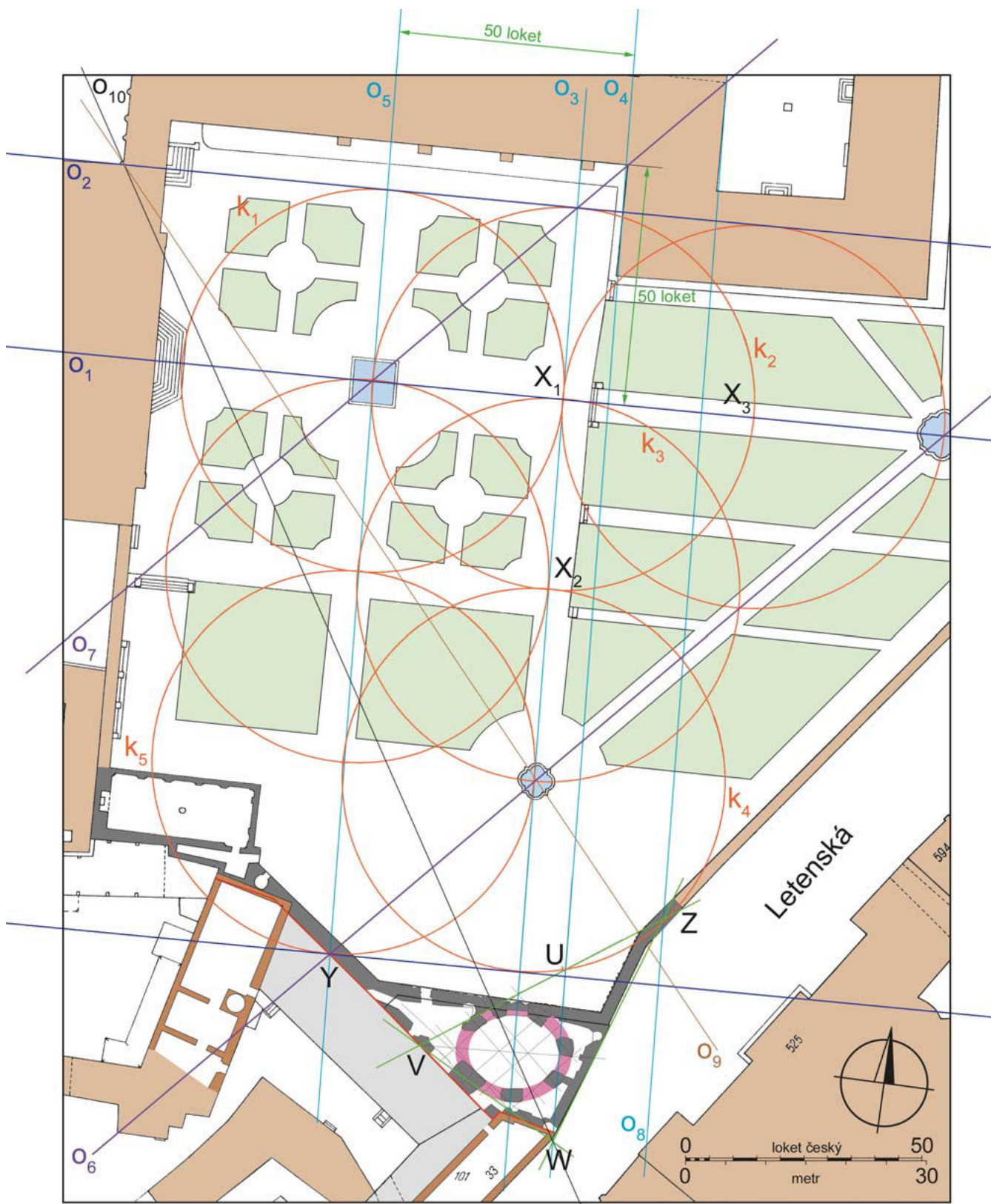
ZAPOJENÍ GROTTOY DO AREÁLU PALÁCE

Umístění geometricky náročně promyšlené oválné stavby grotty do nepravidelného jihozápadního kouta Valdštejnského areálu tak, aby vstup měla na severu přesně v ose jedné z hlavních cest Valdštejnské zahrady, patrně nebylo snadným úkolem. Klíč k použitému řešení jsme našli v geometrické analýze přilehlé části Valdštejnské zahrady

Obr. 1: Areál Valdštejnského paláce a blízkého okolí v době výstavby. (Podklad Technická mapa 1 : 500 Geodézie Praha 1969–1979 doplněná o aktuální stav zahrady podle ortofotomapy Geodis Brno, s. r. o.; M. Müller, M. Durica).

Vysvětlivky k obrázku (členění paláce dle Fidler 2002, 80 obr. I.45): S2 – čtvercová původně Neptunova kašna; S3, S4 – kašny; S5 – střed pisciny; 1 – deskový dům – Trčkovský palác; 2 – severní Trčkovský dům; 3 – vévodský dvůr; 4 – hraběcí palác; 5 – Feldovský dům; 6 – hraběcí dvůr; 7 – Malá grotta; 8 – lodžie (sala terrena); 9 – konírna; 10 – Budova pážat; 11 – pážecí dvůr; 12 – hospodářské křídlo s byty panských úředníků; 13 – zimní jízdárna; 14 – volliéra; 15 – Velká grotta; 16 – Khyňigovský dům – dnes čp. 33; 17 – budova klášterního pivovaru, dnes součást čp. 33; 18 – kašna s rybou; 19 – grottová zeď; 20 – palác Viléma z Lobkovic čp. 154 (renesanční konstrukce pasport SÚRPMO); 21 – čp. 18; 22 – výzkum NPÚ-Praha č. 2006/12, Letenská čp. 29–33, plochy C+P; 23 – výzkum NPÚ-Praha č. 31/05, Letenská ppč. 1031, sonda TŠ3; 24 – výzkum NPÚ-Praha č. 2007/10, Letenská čp. 594; 1+2+3+7+8 – pražská rezidence Albrechta z Valdštejna (vévodská část); 4+5+6 – dům vévodova synovce a dědice (hraběcí část).

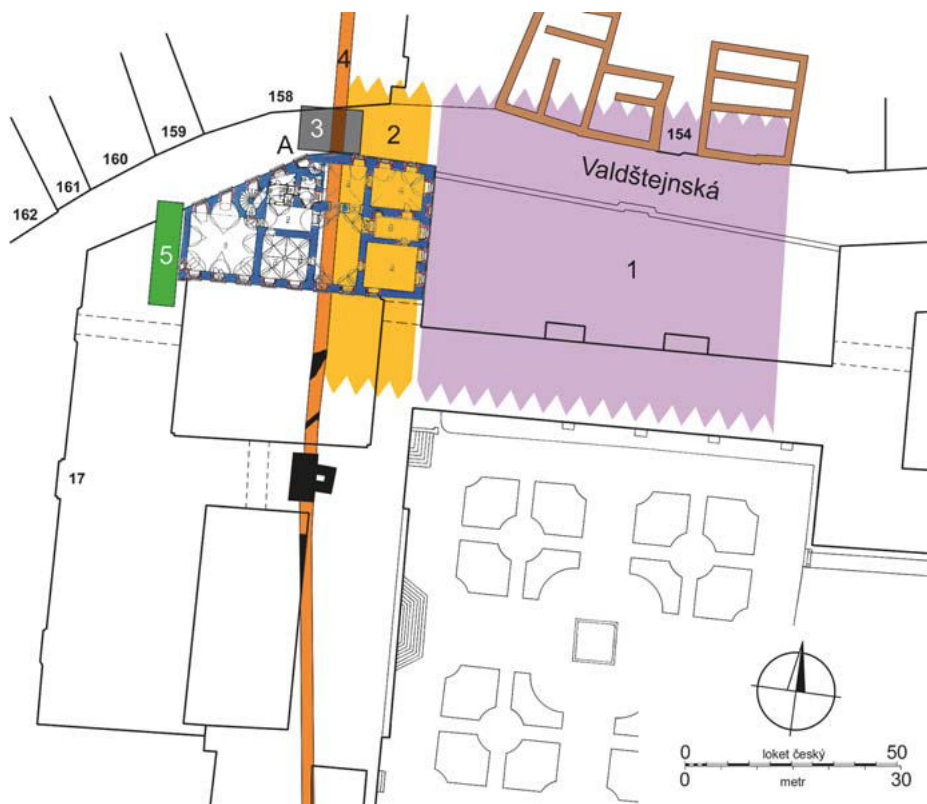

Obr. 2: Konstruktivní řešení zahradního parteru před lodžií a grottou. (Podklad Technická mapa 1 : 500. Autor M. Müller, dig. provedení M. Ďurica.)
Vysvětlení k obrázku 2:

Za hloubkovou osu západní části zahrady je považována linie Z-V procházející středem lodžie a geometrickými středy obou větších kašen (Kuča 1980, 220), nadále označovaná o_1 . Ve vzdálenosti 40,5 lokte severně je s ní rovnoběžná linie procházející jihovýchodním rohem vevodského dvora – osa o_2 . Kružnice k_1 se středem na ose o_1 v Neptunově čtvercové kašně a poloměru rovnajícímu se vzdálenosti obou os (o_1 , o_2) 40,5 lokte protíná osu o_1 východně od čtvercové kašny, čímž určuje bod X_1 . Průsečíkem (X_1) prochází severojižní příčka o_3 směřující na střed kašny s rybou v jižní části zahrady. Příčka o_3 není na osy o_1 a o_2 přesně kolmá (svírá s nimi úhel 89°), zato je však totožná s vedlejší osou oválu a leží na ní důležité body I, G, S, H a J. Kružnice k_2 se středem v X_1 , též o poloměru 40,5 lokte, protne osu o_1 a příčku o_3 v bodech X_2 a X_3 . Prostým rozvinutím sítě kružnic se nečekaně prokázalo, jak důmyslné bylo umístění kašen. Sestrojením dalších dvou rovnoběžek o_4 a o_5 s příčkou o_3 , kdy osu o_4 vedeme průsečíkem osy o_2 se západním lícem Budovy pázat a osu o_5 středem čtvercové kašny, se prokázalo, že vzdálenost osy o_4 od o_3 činí rovných 9,5 lokte, což je rozměr totožný s velikostí delší poloosy vnitřního oválu cent-

a v objevu několika os procházejících napříč areálem (obr. 2).²⁾ Východiskem se ukázala být poloha 3 kašen v západní části zahrady.³⁾ S překvapením jsme sledovali, jak výchozí parametry konstrukce grotty nacházejí odezvu v uspořádání zahrady a její severní obvodové zástavby. Postupné objevování dalších a dalších geometrických souvislostí, závislostí a odvozování vyústilo do rozklíčování některých momentů z řešení koncepce celého pražského Valdštejnského areálu.⁴⁾ Nebudeme zde prezentovat dlouhý sled kombinačně náročných úkonů, vedoucích k poodhalení konstrukčního schématu, ale až výsledek – naši představu postupu projektanta.

Analýza konstrukce projektu palácového areálu se neobejde bez respektování výchozího stavu staveniště v době jeho zadání. Proto při určení hlavních konstrukčních os zohledňujeme i dosavadní znalost původní okolní zástavby, mnohdy podloženou vlastními archeologickými výzkumy, a publikované výsledky stavebněhistorického průzkumu Valdštejnského paláce (Horyna – Ličeníková 1997; Horyna 2002).

Obr. 3: K diskusi o možném rozsahu severního Trčkovského domu (modrý půdorys), identifikovaného stavebněhistorickým průzkumem (Horyna – Ličeníková 1997, odtud převzato) v návaznosti na středověké opevnění. (Autor J. Čiháková, dig. provedení M. Durica).

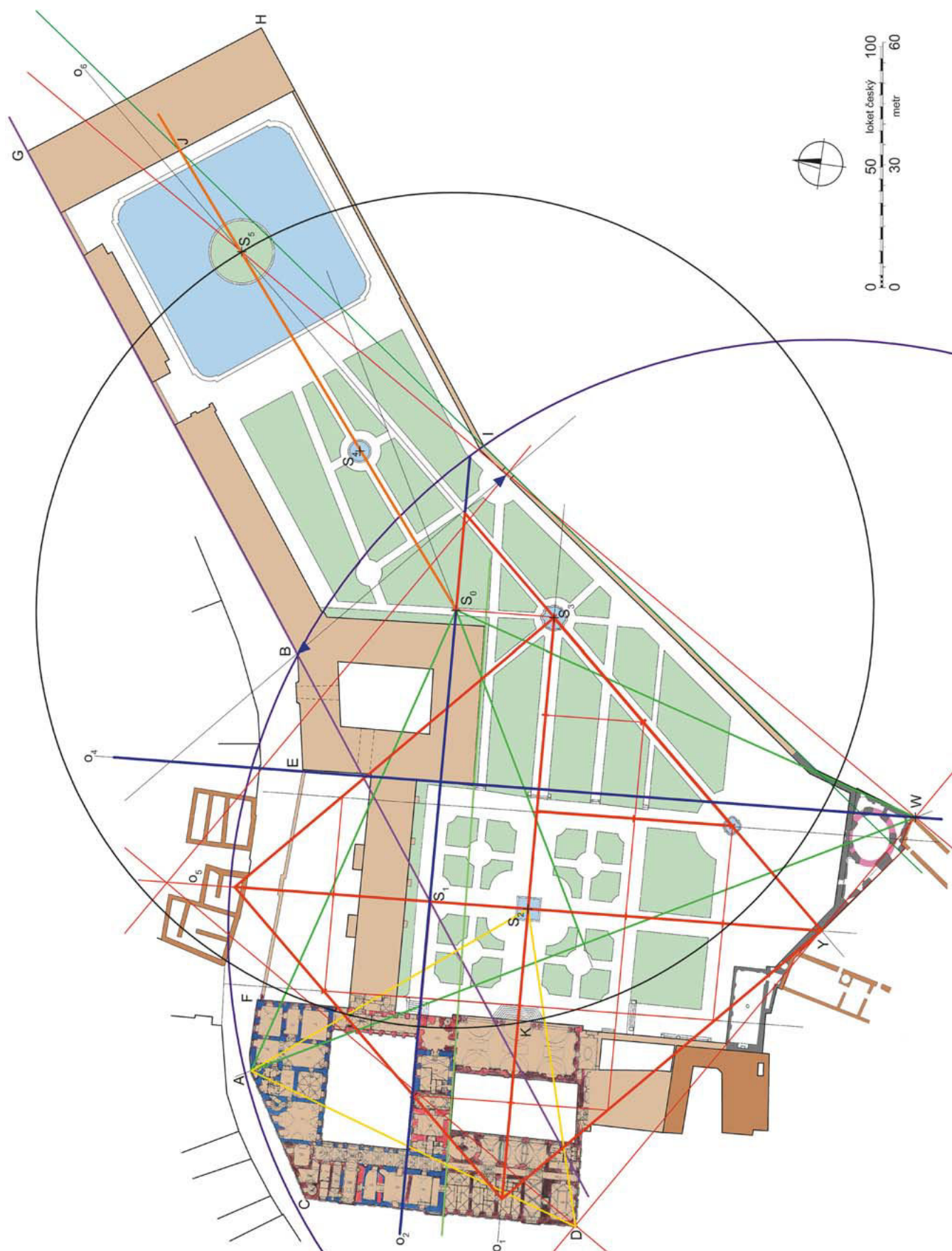
Vysvětlení k obrázku 3: Dům postaven po zániku raně gotické fortifikace, z níž do počátku 17. století přežila jen brána (3) – její plocha hypotetická. Rozsah příkopu (1) spolu s existencí a rozsahem parkánu (2) jsou předběžné a opírají se o analýzu radarového měření (Čiháková 2001, 20–23, obr. 19+20). Průběh hradby (4) je archeologicky ověřený (černé úseky v areálu paláce i přesný směr k severu – Čiháková 2000, 16–19, 33–34, 38; Dragoun – Omelka 1997). Zeleně (5) rozsah (přesně známý z trhu 1597) sousedního Helmovského domu koupeného Albrechtem z Valdštejna, umístění hypotetické. A – výrazný lom na fasádě paláce, použitý jako bod A pro 1. krok konstrukčního řešení areálu (cf. obr. 4).

HISTORIE

Areál Valdštejnského paláce se rozkládá na pomezí dvou odlišných prostředí. Zatímco západní, palácová část leží v intravilánu středověkého města nedaleko hradeb, zahrada včetně grotty byla založena vně hradeb, oddělujících město od níže položené vltavské nivy. Část zahrady spočívá nad raně gotickým příkopem, zbytek nad nivou (obr. 3). Od 14. století byla niva i s příkopem postupně zavážena a dnes již výrazný výškový rozdíl mezi městem a nivou není patrný. Ještě v době 2. poloviny 16. století ležel původní práh renesančního Velikovského domu v čp. 33 v bývalé nivě na niveletě 187,68, tj. téměř 3 m pod povrchem (190,6 m n. m./Balt) dnešního chodníku (Čiháková v tisku). Po jedné z povodní byl terén zvýšen a spodní část vstupu zazděna, přičemž koruna zazdívků na kótě 188,54 koresponduje s úrovní povrchu uvažovaného pro 1. polovinu 17. století.

Výstavba Valdštejnského areálu probíhala na prostoru nemovitostí skoupených Albrechtem z Valdštejna mezi lety 1621–1626. Východiskem pro poznání majetkové držby, jejích změn, a tím i lokalizace objektů je stať M. Vilímkové (1968), v níž jsou korigovány práce C. Merhouta (1934), a na níž navázal M. Horyna (1997; 2002). V roce 1621 zakoupil Albrecht z Valdštejna zahradu náležející ke Khynigovskému domu (čp. 33/III) a deskový Trčkovský dům (obr. 1). K němu při prodeji náležely 4 domy na městské jurisdikci a dva domy a jedna zahrádka na svatotomášské jurisdikci, z nichž se (ze všech) platil nájem. V roce 1622 byla zakoupena vápenice na východním konci areálu. Dle nejnovějšího bádání pro kartuziánský klášter. Brzy však stavebník záměr změnil, rozhodl se postavit kartuziánský klášter v Jičíně a pozemek vápenice zapojil do komplexu paláce (Fidler – Uličný 2009, 112).

rálního prostoru grotty. Současně osa o_4 prochází body U, O, B, Q a W, důležitými pro konstrukci oválu. V bodě U, jenž je jedním z vrcholů rovnoramenného trojúhelníka UVW, protíná osu o_4 kružnice k_4 se středem v kašně s rybou. Osa o_5 vedená středem čtvercové Neptunovy kašny protíná kružnici k_5 v bodě Y, jednom z nejdůležitějších bodů celé koncepce. Jednak leží na spojnicí středů dvou zbývajících kašen a středu čtvercové pisciny před jízdárnou (osa o_6), ale co pokládáme za důležitější, leží současně přesně i na hraniční čáře oddělující Valdštejnský areál od pozemku augustiniánského kláštera stejně tak jako bod V, druhý z vrcholů již zmíněného rovnoramenného trojúhelníka UVW. Jak je vidět, důležité body neležely jen na průsečících kružnic, ale i na přímkách. Prokládání přímek naznačilo, že rozvržení zahrady je se stojícími budovami úzce propojené. Příмка o_7 rovnoběžná s osou o_6 vedená středem čtvercové kašny prochází rohem na styku křídla konírný s Budovou pážat a také rohem příjezdu západního křídla této budovy. Vedeme-li příмку o_8 rovnoběžnou s osou o_4 poslední jmenovaným rohem příjezdu Budovy pážat, zjistíme, že prochází bodem Z v ohradní zdi před jejím zalomením. Příмка o_9 proložená jihovýchodním rohem vévodského dvora a nejuvýchodnějším lomem grottové zdi prochází středem malé kašny s rybou. Příмка o_{10} rovněž vedená z jihovýchodního rohu vévodského dvora, tentokrát do bodu W, protíná příмку o_3 přesně ve středu oválu grotty S.

Obr. 4: První kroky konstrukčního řešení Valdštejnského areálu – viz odstavce a–i příslušné kapitoly textu. Pro půdorys paláce použita interpretace vývoje dle SHP přizemí Horyna – Ličeniková 1997. (Autoři J. Ciháková a M. Müller, dig. provedení M. Durica.)

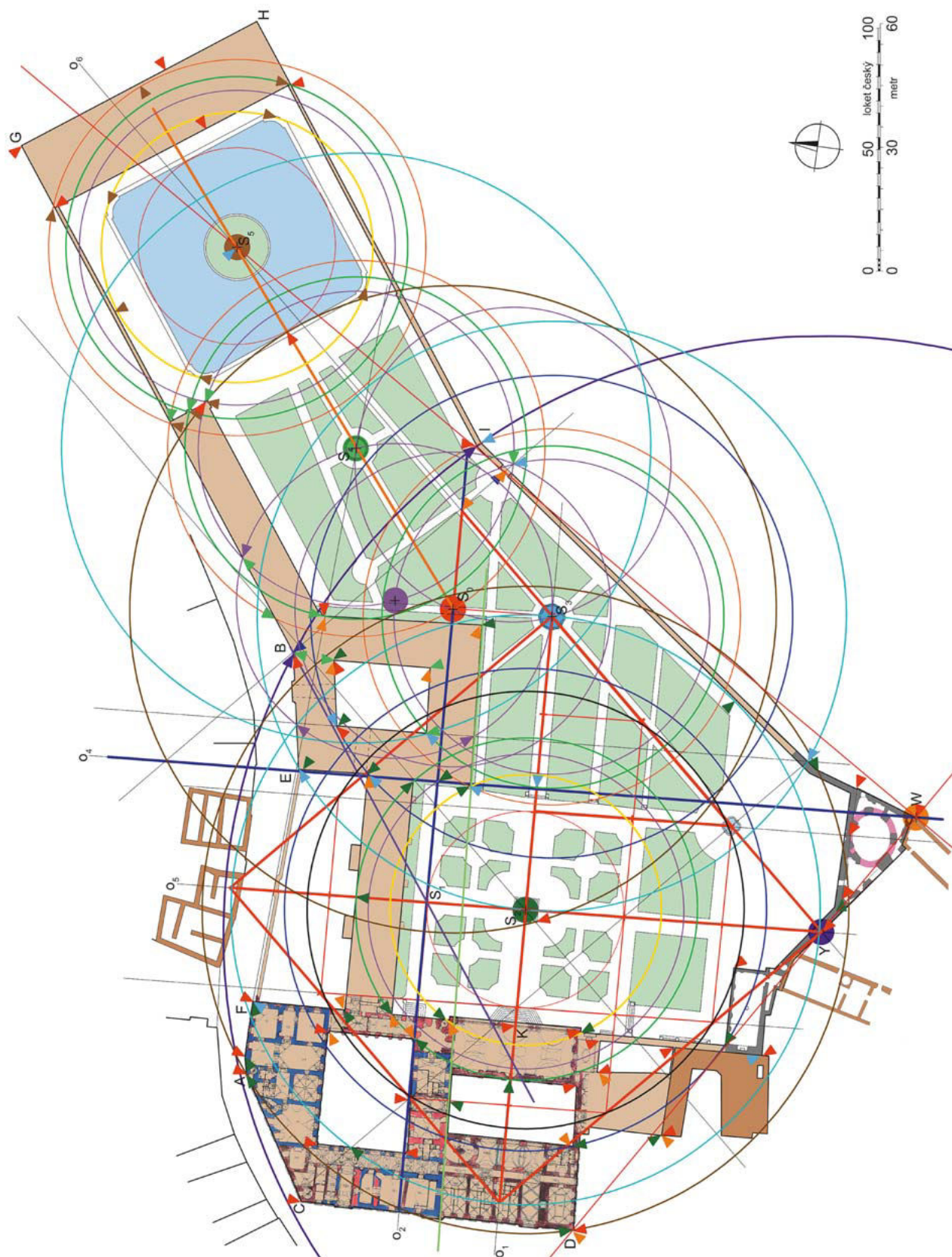
Body a linie, které musel stavebník při návrhu svého areálu respektovat jako nepřekročitelné mantinely, náležely páteřním malostranským komunikacím, i když jen do určité vzdálenosti od bran města, a majetkům augustiniánského kláštera – mocného a nesmlouvavého souseda. Ten se snažil ihned po roce 1620 využít okolností a části svého původního majetku, zcizené držbou osobami šlechtického stavu zhusta rušícími emfiteutický nájem, opět pevně připojit ke klášteru. Takový byl i případ Khynigovského domu,⁵⁾ jehož zahradu se Anně Khynigové-de Bois před emigrací ještě v březnu 1621 podařilo prodat Albrechtovi z Valdštejna (první Valdštejnova koupě).⁶⁾ Z obou páteřních komunikací limitujících rozsah areálu byla důležitější severní cesta K Písecké bráně (dnes Valdštejnská), z velké části lemovaná uvnitř města panskými domy, které se od konce 16. století začaly rozšiřovat i do původního, níže položeného předbrání. Zcela jistě bylo dbáno na zachování její průjezdnosti. Druhá – jižní komunikace vedla od Tomášské fortny přes předměstí ke kostelu sv. Petra a Pavla. Měla různé názvy, ve sledované době je uvedena jako Fortenská (dnes Letenská).⁷⁾ Mezi body na hraniční linii bezpodmínečně respektované projektem náležel velký zděný Khynigovský dům na jihu (čp. 33), budova (pozdějšího?) pivovaru na jihozápadě (zadní křídlo čp. 33),⁸⁾ západní fasáda Trčkovského paláce na západě a zachování průjezdnosti ulice K Písku na severozápadě a severu. Fixní vymezení na straně východní není předpokládáno.

Vedle parcelních linií vymezujících areál musel autor projektu respektovat i stojící konstrukce v jeho rámci, určené k zachování a zakomponování do areálu. Dle stavebněhistorického průzkumu (*Horyna – Ličeníková* 1997; *Horyna* 1998) byly takto využity oba Trčkovské domy, jak deskový (jižní ze dvou Trčkovských domů, z něhož později vzniklo západní křídlo paláce), tak dům před branou na městské jurisdikci (M. Horynou ztotožněný s dnešním severním křídlem paláce). Nálezy malovaných vlysů v půdních prostorách severního, západního i jižního křídla vévodské části paláce M. Horyna interpretuje jako pozůstatky starší, renesanční zástavby, zachované v konstrukcích Valdštejnského paláce až do výše krovu. Takto prezentuje paní Marii Magdalenu Trčkovou a jejího chotě Jana Rudolfa Trčku z Lípy jako velkorysé stavebníky, kteří s výrazně menšími možnostmi realizovali takovou dispozici obytného severního křídla, která dokázala uspokojit vkus i tak náročné šlechtice, jakým Albrecht z Valdštejna byl. Poněkud znepokojivá se však jeví skutečnost, že zastavěná plocha obytného křídla, s níž se spokojil vévoda, se při takovéto interpretaci nijak neliší od zastavěné plochy domu obývaného Petrem Pokorným a jeho manželkou Rozynou mezi lety 1610–1611, než dům bez zahrady koupila M. M. Trčková a přestavěla ho v dům prodaný vévodovi. Ze soupisu trhů dle M. Vilímkové (1968) vyplývá, že Trčkovi nevlastnili žádnou sousední nemovitost, o níž by mohli dům Pokorných rozšířit. Severní dům Trčkovský, potažmo obytné křídlo vévody Albrechta z Valdštejna, by byl tudíž přestavěný dům Pokorných, aniž by mohl být zvětšen jeho rozsah; mohly být změněny jen dispozice místností a počet podlaží.⁹⁾ Přes tuto výhradu respektujeme závěr prof. M. Horyny a počítáme s dotčenými konstrukcemi jako již stojícími v době tvorby projektu paláce.

KONSTRUKČNÍ SCHÉMA AREÁLU

Konstrukční schéma Valdštejnského areálu je natolik složité, že se nám nepodařilo rozpoznat jednoznačné pořadí kroků a stupeň jejich důležitosti, ale v hrubých rysech shrneme několik nejdůležitějších z nich. Zatímco následné postupy jsme rozkládali, odhalování „nejhlubších vrstev“ stavby projektu je komplikované. Nutno předeslat, že odkryté řešení je tak konzistentní a vzájemně provázané, že si nejsme jisti, zda se nám podařilo nesporný a jednoznačný výchozí moment přísně geometricky organizované struktury kompozice komplexu Valdštejnského paláce odhalit.

- (obr. 4) Předpokládáme, že pro autora projektu byly výchozími hranice areálu. U nejnižšího místa areálu byl u rohu Khynigovského domu zvolen bod W,¹⁰⁾ na západním lomu severní fasády Trčkovského paláce zvolen bod A. Vytvořen rovnoramenný trojúhelník WAS₀, jehož základna byla dána vzdáleností WA a výška je přesnou polovinou WA. Tak byl získán jeden z nejdůležitějších bodů konstrukce – S₀. Sice interpretujeme postup projektanta od bodů A, W na (tehdy) stojících konstrukcích, ale výchozí parametry kompozice mohly být nastaveny i jiným způsobem a trojúhelník WAS₀ může být až následným krokem.
- Zvolena osa o₂ procházející bodem S₀ a jihovýchodním rohem vévodského dvora, kde respektuje stojící jižní křídlo jižního Trčkovského paláce (stáří zděných konstrukcí dle *Horyna – Ličeníková* 1997).
- (obr. 2, 4) Bodem W je severním směrem vedena osa o₄. Není však na osu o₂ přesně kolmá, ale svírá s ní úhel 89°. Míjí východní nároží nedávno konfiskovaného paláce Viléma z Lobkovic (nynější čp. 154/III) a stejné vzdálenosti, jako je na západě linie východního lince Trčkovského paláce vzdálena od západního nároží paláce lobkovického. Osa o₄ protíná osu o₂ přesně na budoucí západní fasádě Budovy pážat.
- Rovnoběžně s osou o₄, ve vzdálenosti 50 loket na západ, je vedena osa o₅, která protne osu o₂ v bodě S₁.¹¹⁾
- (obr. 4) Úsečka S₀S₁ je rozdělena na třetiny, získaná vzdálenost 40,5 lokte rozměřena od bodu S₁ na osu o₅ a je vytvořena čtvercová síť (vznikly mírné kosočtverce dané zmíněnou odchylkou jednoho stupně).
- Na ose o₅ ve vzdálenosti 40,5 lokte od bodu S₁ se nachází bod S₂, střed čtvercové Neptunovy kašny. Tímto bodem vedená přímka o₁, rovnoběžná s osou o₂, je současně osou lodžie a leží na ní i bod S₃ – střed kašny před Budovou pážat (menší čtverec – silnější červený).
- Kružnice o poloměru S₂A se středem v bodě S₂ protne linií vedenou k jihu ve směru západní fasády Trčkovského paláce v bodě D (obr. 4 – žlutý trojúhelník).
- Způsob, jakým byl zvolen důležitý bod Y, se nám nepodařilo odhalit. Je v matematické či geometrické souvislosti s bodem W – tvoří rovnoramenný trojúhelník WS₃Y o délce ramen WS₃, YS₃ přesně 170 loket; současně leží na ose o₅ od bodu S₁ ve vzdálenosti odpovídající $\frac{4}{3}$ délky S₁S₀; leží i na ose o₆ v linii středu dvou kašen a pisciny; leží na spojnici WD a jak jsme se již zmínili na jiném místě, je přesně na hranici oddělující Valdštejnský areál od pozemku augustiniánského kláštera.
- Bodem Y přes S₃ vedena severovýchodním směrem přímka o₆. Kružnice se středem S₀ a poloměrem S₀K (K je bod v budoucí lodži – průsečík osy o₁ s prodlouženou linií

Obr. 5: Konstruktivní řešení Valdštejnského areálu odpovídající kompletnímu popisu postupu dle odstavců a–o příslušné kapitoly textu. Pro půdorys paláce použita interpretace vývoje dle SHP přízemí Horyna 1997. (Autoři J. Čiháková a M. Müller, dig. provedení M. Ďurica.)

Vysvětlení k obrázku 5:

Schéma kružnic potřebných k finální konstrukci projektu. Kružnice stejných poloměrů mají totožné barvy, ostatní kružnice nejsou kvůli přehlednosti zobrazené. Spojováním průsečíků a tečných bodů kružnic, na nichž vesměs leží důležitá místa projektu (nároží, rohy, průjezdy, hranice), je možné sestavit celý půdorys areálu. Tato důležitá místa průsečíků a bodů jsou označena šipkami, které leží na skrytých kružnicích. Někdy, aby šipka nezakrývala důležité místo, je i mimo linii kružnice, zpravidla na ni kolmo. Barvy šipek odpovídají barvě kroužku okolo středu, z něhož byla příslušná kružnice konstruována. Redukcí počtu kružnic byla potlačena názornost odvozování, které lze ověřit kružítkem. Z analýzy vyplývá základní směr postupu konstrukce způsobilým postupným odvozování od západu na východ.

Obr. 6: Odvození základních parametrů východní části areálu přenosem z části západní kružnicemi se středem v bodě S_0 . (Autor M. Müller, dig. provedení M. Ďurica.)

východní fasády severního křídla Trčkovského paláce, na niž později bude posazena osa sloupů) protne osu o_6 přesně ve středu čtvercové pisciny S_5 .

- i) Spojnice WS_5 je přesně kolmá na spojnici WD (svírají úhel $90,2^\circ$; měřeno na liniích dlouhých 215 a 130 m). Čtverec sestrojený nad úsečkou WD (tenký červený) má třetí vrchol přesně ve středu jediného vchodu v jižní ohradní zdi areálu, čtvrtý vrchol leží překvapivě na ose o_5 (!)

Další postup je zřetelný na obrázcích 5 a 6:

- j) Rafinovaně je odvozena poloha bodu S_4 – středu kašny ležící na spojnici S_0S_5 . Je k tomu potřeba sestrojení celkem 3 kružnic stejného poloměru, rovnajícím se vzdálenosti od bodu S_2 k průsečíku os o_4 a o_2 (na obrázku 5 kružnice znázorněné fialovou barvou). Jedna kružnice tohoto poloměru má střed v S_3 , druhá v S_0 , třetí má střed v průsečíku prvních dvou kružnic před vchodem do zahrady, teprve tato kružnice protne spojnici S_0S_5 v bodě S_4 .
- k) Podobně rafinovaným způsobem je určen směr severovýchodní hranice areálu (linie vnějšího líce stěny). Tentokrát stačí sestrojit 2 kružnice o poloměru S_4S_0 , jednu se středem v S_4 , druhou v S_5 (na obrázku 5 jsou oranžové). Spojením jejich severního průsečíku s bodem S_1 je možné linii stanovit.
- l) Bod G – severní roh jízdárny, je v námi navrženém systé-

mu odvozen z JZ nároží hraběcího paláce; je určen průsečíkem kružnice o poloměru S_0D se středem S_0 a v předchozím bodě (k) právě odvozenou severovýchodní linií (obr. 6 – oranžové přímky).

- m) V linii bývalého jižního líce Trčkovského paláce vedena přímka určující jižní líc Budovy pážat, která ale není rovnoběžná s hlavní osou areálu o_2 .
- n) Rohy dvorů, nároží budov, šířky traktů, lomy zdí, průjezdy a vjezdy mohou být odvozovány ze stávajících proporcí pomocí průsečíků kružnic, jejichž středy leží v bodech již sestrojených – $S_0, S_2, S_3, S_4, S_5, W$ a Y . Kardinální otázkou je rozlišit, které body bral autor projektu jako výchozí a které z výchozích odvozoval. Pokud nebyly konstruovány současně, tak např. z parametrů vévodského paláce bezpečně odvozoval Budovu pážat, ze středu kašny S_2 určil podle jihovýchodního rohu vévodského dvora „zelenou“ kružnicí rozměry konírny a východní líc hraběcího dvora. Jiným příkladem je „žlutá“ kružnice, vymezující vnější šířku lodžie a současně jihozápadní roh Budovy pážat, kružnicí téhož poloměru stanovil architekt přesnou polohu a rozměr pisciny před jízdárnou.
- o) S linií jižního líce Trčkovského paláce (viz odstavec m) je rovnoběžná také jižní stěna vévodského dvora a dvora Budovy pážat. Na hlavní osu areálu – o_2 , jsou naprosto přesně orientovány následující linie: západní, severní i východní strana vévodského dvora, východní stěna paláce i lodžie (západní strana zahrady), jižní i severní stěna konírny, východní strana hraběcího dvora (zadní stěna sala terreny) a voliera. Linie s odchylkou do $0,5$ stupně od hlavní osy o_2 : západní stěna Budovy pážat, západní a východní strana dvora Budovy pážat, západní a severní strana hraběcího dvora, západní líc Feldovského domu. Poloha kašen a ovál grotty jsou přesně orientovány podle severojižní hlavní osy o_4 (odklon od osy o_2 o 1 stupeň).

Podrobný technický popis jsme zvolili pro prezentaci postupu, jaký mohl vést k rozvržení polohy hmot valdštejnského areálu, a v němž nejdůležitějším nástrojem bylo kružidlo. Jsou však 3 stěžejní úkony, které nedokážeme geometricky odvodit: a) odklon osy o_4 od výchozí osy o_2 o 1 stupeň, b) stanovení bodu Y tak, aby posléze délka YS_3 a WS_3 dala přesně 170 loket, c) stanovení míry 50 loket pro vytyčení osy o_5 .

Předkládaný příspěvek si neklade za cíl být vyčerpávající

Obr. 7: Geometrické rozmístění kašen v západní části a jeho propojení prostřednictvím modulu trojúhelníka s klíčovým bodem S_0 . Z něho vychází oranžová konstrukční osa východní části S_0-S_6 (viz obr. 5), která však není geometrickou osou obdélníka východní části a jízdárny. (Autor M. Müller, dig. provedení M. Ďurica.)

Vysvětlení k obrázku 7:

Rafinované rozmístění kašen na rovnoramenném trojúhelníku. Střed čtvercové (S_2 – Neptunovy) a kašny v blízkosti Budovy pážat (S_3) jsou v jeho vrcholech, třetí vrchol trojúhelníka (Y) leží na hranici pozemku, kdežto nejmenší z kašen před grottou – kašna s rybou, se nachází v jedné třetině jeho základny. Na prodloužení této základny, na opačném konci zahrady před jízdárnou, pak leží střed čtvercové pisciny.

Obr. 8: Soutisk plánu přizemí Valdštejnského areálu od Anselma Luraga z roku 1753 (šedá, zelená) s obrysem hmot Valdštejnského areálu z Technické mapy 1 : 500 (černé linie) a s barevným schématem základního konstrukčního řešení areálu. (Autor M. Müller, dig. provedení M. Ďurica.)

analýzou architekta púdorysného rozvrhu zahrady a areálu. Pokládáme však za nutné zdůraznit, že podoba Velké grotty, zahrady i jižní části paláce byla koncipovaná současně a natolik promyšleně, že při vší své nesmírně komplikované konstrukční vynalézavosti působí celá, složitě geometricky řešená kompozice areálu na první pohled velmi přirozeným, harmonickým a kompaktním dojmem. Natolik přirozeným, že jí byla současníky nepravidelnost vytýkána – například švédským královským architektem Nicodemem Tessinem ml. (*Dobalová – Muchka 2007, 120*) To, co bývalo v minulosti považováno u Valdštejnské zahrady za nedostatek, totiž její zdánlivě nepravidelná dispozice, se nám spíše jeví jako klad, protože umožnila autorovi návrhu plně rozvinout všechny své schopnosti překvapovat. Její záměrně komplikované a na první pohled asymetrické řešení je výsledkem velmi promyšleného plánu, podřízeného přísně geometrickému hledisku, avšak natolik rafinované skrytému, že ho návštěvník nemůže odhalit a zdá se, že člověk 21. století nedokáže jeho smysl pochopit a docenit. Symetrie zde není prvotním cílem, ale jen prostředkem, mnohdy velmi nenápadným, k dosažení celkového účinku a harmonie,¹²⁾ jak dosvědčují i kružnice shodných poloměrů (vyznačených stejnými barvami na obrázku 5) a polohy kašen, z nichž každá má své geometricky přesně určené místo.¹³⁾ Jen tak můžeme s jistotou říci, že dvě hlavní osy,¹⁴⁾ o nichž se píše jako o nevidaném kompozičním jevu v zahradě plošně a přehledně upravené, protože se na sebe neváží (*Novák 2002, 272*), jsou přesně geometricky dány a jsou spolu svázány ramenem S_0S_3 modulu periodicky se opakujícími rovnoramennými trojúhelníky (viz obr. 7). Na rozdíl od analýzy sítě cest (*Kuča 1980, 220; Novák 2002, 272*), naše poznání vychází z geometrického řešení areálu jako celku. Rozhodující úlohu v něm mají konstrukční osy areálu důležité pro rozložení hmot, osy, od nichž se odvíjí vše ostatní včetně polohy kašen, a přitom se v trase hlavních cest nemusí vůbec projevit (obr. 8).

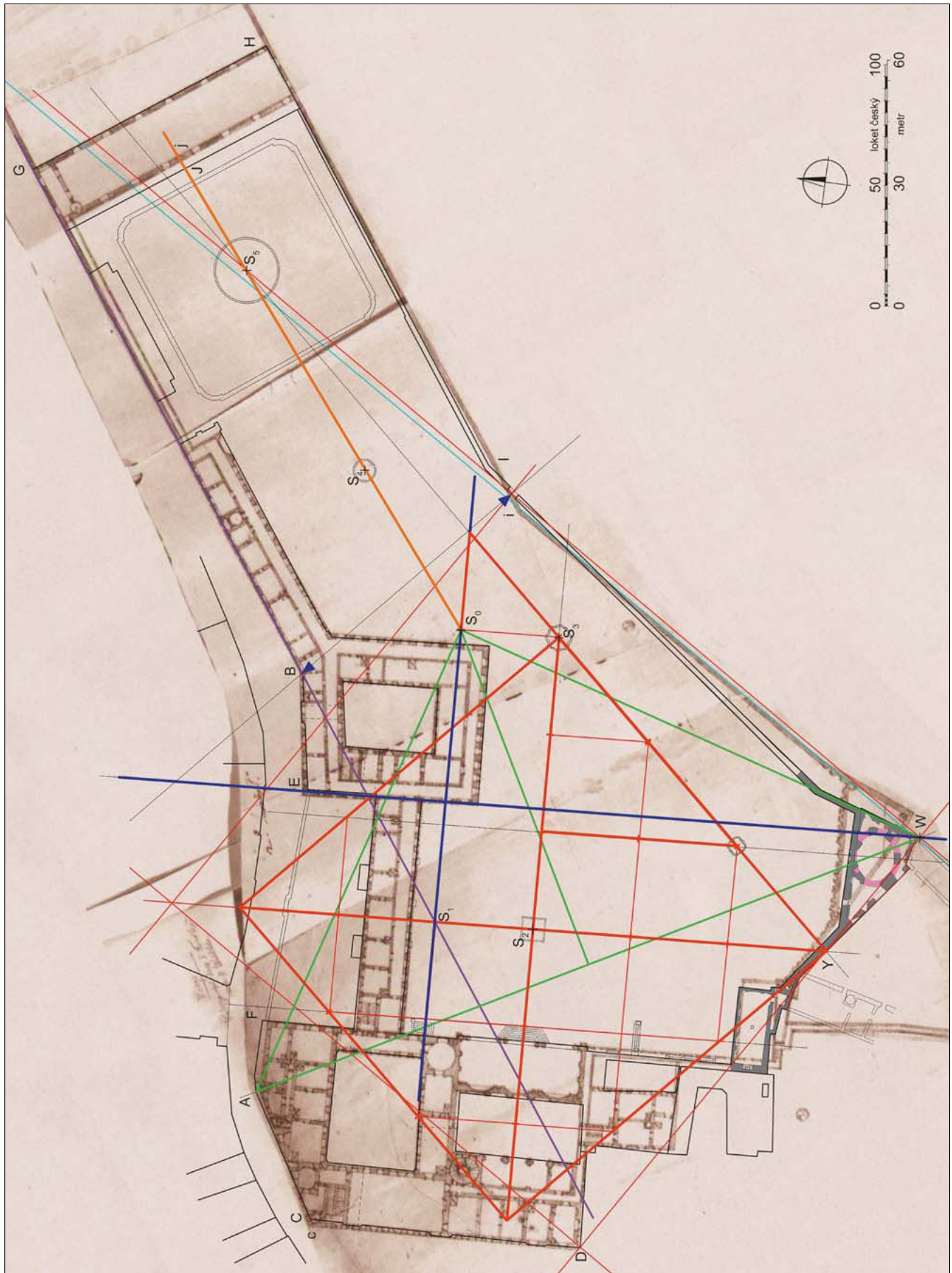
FLORENTSKÝ PLÁN Č. 4517

Využili jsme možností současné techniky k porovnání plánu 1. patra Valdštejnské areálu (Florence, Uffizi, Gabinetto Disegni e Stampe, 4517, autor G. Pieroni) s realizovaným stavem.¹⁵⁾ Jeho zvětšením a usazením podle dvorů a konírny na obrys Valdštejnské areálu převzatý z technické mapy měřítka 1 : 500¹⁶⁾ bez jakýchkoliv korekcí se ukázalo, že florentský výkres překvapivě přesně odpovídá dnešní skutečnosti, mj. se shoduje velmi dobře v úhlech a poloze bodů D a G (obr. 9). Prokazatelně ne všechny části zachycuje v definitivním stavu (opačný názor *Horyna 2002, 111*). Jestliže severní linie paláce, zejména v místě stojícího severního Trčkovu domu v úseku mezi body A a F, vykazuje některé nepodstatné odchylky, na východním konci areálu je naprosto přesně zakreslený východní líc jízďárny a průběh severní zdi mezi jízďárnou a Budovou pážat. Západní stěna jízďárny je však posunutá, takže oproti plánu je jízďárna ve skutečnosti o 3 lokte širší a této změně symetricky odpovídá i prodloužení severovýchodního Hospodářského křídla o stejnou vzdálenost. Podle florentského plánu mělo mít toto křídlo stejnou délku jako konírna.

Daleko výraznější odchylky vykazuje na florentském plánu jižní část areálu. Průběh ohradní zdi má jiný směr, než se láme v odlišných místech a v rozdílných úhlech,

grotta je o 9,5 lokte více na východ a o 5 loket severněji než ve skutečnosti. Nezdá se pravděpodobné, že se jedná o špatné zaměření. Pokud autor plánu dokázal tak rozsáhlý areál obdivuhodně přesně zaměřit, narýsovat a připravit k realizaci (plán Anselma Luraga z roku 1753 je méně přesný, především v úhlech – obr. 8), nemohl se dopustit na jediném úseku tolika fatálních chyb. Nevyloučili jsme, že autor mohl zvolit jen schematické zobrazení a nezakreslovat jižní úsek přesně, protože v tomto místě nebyly interiéry k řešení a polohu ohradní zdi musel mít dokonale projektovanou již na plánu přízemí. Existuje však také možnost, že odlišnosti oproti dnešnímu stavu jsou původním záměrem a že došlo v jižní partii areálu k poměrně rozsáhlé dispoziční změně projektu. K podpoře poslední jmenované varianty nás vede poznatek, že přímka proložená vnějším lícem jižní části ohradní zdi florentského plánu směřuje na bod W u severovýchodního rohu renesančního Khynigovského domu, jeden ze stěžejních bodů pro řešení celého areálu. Budova grotty je na plánu východněji a střed oválu centrálního prostoru v tomto případě leží přímo na hlavní ose Valdštejnské areálu (o_4), procházející právě bodem W (obr. 10).¹⁷⁾ Lom grottové zdi u severovýchodního cípu grotty měl ležet na přímce, která je rovnoběžná s osou o_4 a lícuje se západní fasádou dvora Budovy pážat. Korelace osového schématu realizace a florentského plánu je více než výmluvná. V důsledku umístění středu oválu na hlavní osu o_4 je na plánu grotta vysunuta svým jižním rohem do ulice zhruba o 6,5 lokte. Při realizaci by tak nepřiléhala ke Khynigovskému domu, ale mezi oběma budovami by zůstala mezera asi 6 loket široká. Důsledkem takového urbanistického řešení, indikujícího možnost dosud neznámé proluky (ulička?), může být i na plánu zřetelné umístění točitého schodiště do rohu interiéru grotty, neboť do síly jedné obvodové zdi budovy se nevtěsňalo. Skutečný stav ale zrušil proluku, přisadil grottu přímo k budově souseda a schodiště bylo vloženo do šířky spojených obou dvou obvodových zdí. Je otázkou, zda by nemohly vpichy zachované na florentském plánu (*Fidler 2002, 187* pozn. 17) přispět k lepšímu poznání plánu i architekta postupu.

Na rozdíl od dosavadních názorů¹⁸⁾ předkládáme hypotézu, podloženou výše uvedenými skutečnostmi, že plán 1. patra Valdštejnské paláce uložený v galerii Uffizi pod číslem 4517 je původním, nerealizovaným projektem. Můžeme se domnívat, že nebyl realizován kvůli přílišnému vykročení do Fortenské ulice, k němuž stavebník nezískal souhlas, protože narušovalo plynulost linie uliční čáry. Nařízená změna projektu jižní partie areálu vyvolala v geometrickém schématu areálu řadu nestandardních řešení, zřetelných až srovnáním florentského plánu s konečnou stavbou. Z uvedeného vyplývá, že florentský plán musel být vyhotoven jistou dobu nejen před započatím výstavby voliéry, grotty a ohradních zdí na jihu areálu, vesměs dotčených změnou projektu. Musel být zhotoven i před stavbou všech objektů geometricky vyprojektovaných pomocí odvození ze stávajících konstrukcí vévodské části paláce. Sloužil patrně jako podklad pro „stavební řízení“ a po negativním rozhodnutí musel být přepracován, oboje vyžadovalo čas. Zobrazení Feldovského domu na plánu nemusí kolidovat s odhadem vzniku plánu mezi lety 1622–1624, majetková práva drobného šlechtice nebyla pro Albrechta z Valdštejna takovou překážkou, aby nepočítal dopředu

Obr. 9: Soutisk florentského plánu 1. patra Valdštejnského areálu Uffizi 4517 (šedě) s obrysem hmot Valdštejnského areálu z Technické mapy 1 : 500 (černé linie), s barevným schématem základního konstrukčního řešení areálu a s oválem centrálního prostoru Velké grotty zobrazeným dle realizace – na stávajícím místě. (Autor M. Müller, dig. provedení M. Ďurica.)

s tím, že dosáhne toho, co chce.¹⁹⁾ Ostatně od ruky vyvedený náčrt Feldovského domu na boloňském půdorysu může být projevem i jiné úvahy autora plánu než jen té, vesměs předjímané, že s Feldovským domem není v boloňském projektu ještě počítáno.²⁰⁾

HRANICE PALÁCOVÉHO KOMPLEXU

Skoupením celé řady nemovitostí získal stavebník areál, s nímž mohl libovolně nakládat a do něhož mohl vložit geometricky vyprojektovaný palácový komplex. Z pravidelného, přesně pravoúhlého východního vymezení komplexu (již uvedeno Dobalová – Muchka 2007, 114) jednoznačně vyplývá, že jeho dnešní hranice nejsou identické s hranicí vykoupeného prostoru, který nemohl mít takto přesně geometricky stanovené tvary. Východní část prostoru nekopíruje průběh komunikací.²¹⁾ V opačném případě by musely být přesně rovnoběžné úseky ulic k Pisecké bráně a Fortenské speciálně urbanisticky vyměřené, což v prostoru nerozparcelovaného předměstí s daným typem zástavby nelze předpokládat.

Jestliže akceptujeme, že pro východní obdélníkovou část komplexu nevyužil projektant veškerou vykoupenou půdu, analogickou situaci nacházíme i na jižní hranici areálu. Že zde musel být respektován Khynigovský dům (uliční křídlo čp. 33) v klášterním majetku a že byla respektována i budova pivovaru (paralelní budova v hloubi parcely domu čp. 33), již bylo zmíněno. Stavebník zde však měl k dispozici zahradu Khynigovského domu zakoupenou od Anny Khynigové-de Bois dne 5. 3. 1621, jejíž plocha byla zaznamenána při trhu v roce 1585 jako pozemek „vedle zahrady pana Buriana Trčky z Lípy a za domem Víta Slavína z Rottenfeldu (čp. 32)“ (Vilínková 1966, 5). Při srovnání s dnešním stavem je zřejmé, že vévoda ke své zahradě z neznámého důvodu připojil z Khynigovské zahrady jen část. Jihozápadní hranici valdštejnského areálu tak nově vymezil nejspíše autor projektu, snad pro kompaktnost a dodržení kompozice areálu. Stanovení nové parcelní hranice architektem vysvětluje nezvyklou souhru podmínek, kdy body V a Y, složitě zapojené do geometrické koncepce palácového areálu, současně také leží na hranici pozemku, neboť, naopak – těmito body patrně byla hranice nově vymezena. Důkazem, že před stavbou grotty na jejím obvodu žádná parcelní zeď nestála, je pozice pilíře č. 5 grotty, stojícího na archeologicky zjištěné klenbě bývalého polosuterénu malé stavby, směrem svého čela navazující na šikmé severní ukončení Khynigovského domu. Dalším důkazem je stanovisko odborné komise ve sporu mezi radou Menšího Města Pražského a konventem sv. Tomáše z roku 1770, kdy bylo po znaleckém ohledání provedeném Ignácem Palliardim a Matějem Hummelem konstatováno, že zeď grotty je jednotná se zdí Valdštejnské zahrady a že grotta, jakožto díl Valdštejnské zahrady, je majetkem deskovým (Vilínková 1966, 11). Z archeologické nálezové situace a objeveného konstrukčního řešení areálu vyplývá jednoznačný závěr, že dnešní jihozápadní hranice areálu byla nově vytyčena na základě projektu Valdštejnského paláce, nerespektuje starší uspořádání, a nejstarší hraniční zdi v nové linii byla obvodová zeď budovy grotty. Způsob, doba a eventuální podmínky, jimiž zbytek Khynigovské zahrady vně nové parcelní hranice přešel zpět do majetku kláštera, kde se stal součástí pozemku domu čp. 33, nejsou v písemných pramenech zaznamenány.²²⁾

AUTOR PROJEKTU

Analogie půdorysu grotty s Vlašskou kaplí poukazuje na autora grotty jako na Itala, inspirovaného italskou stavbou postavenou na českém území, výrazně profesně deformovaného (ani během bohoslužby nepřestal myslet na pracovní úkol), s takovým postavením, aby si mohl příslušné míry v kostele oměřit, ale zejména s dostatkem zkušeností a sebevědomí, aby podle nich dokázal sestavit a vystavět v té době jedinečný, obdivovaný a ceněný stavební útvar. Struktura projektu areálu ho pak prezentuje jako člověka s neobyčejnou prostorovou představivostí, zvyklého koncepčně pracovat ve velkých měřítkách volných prostranství.

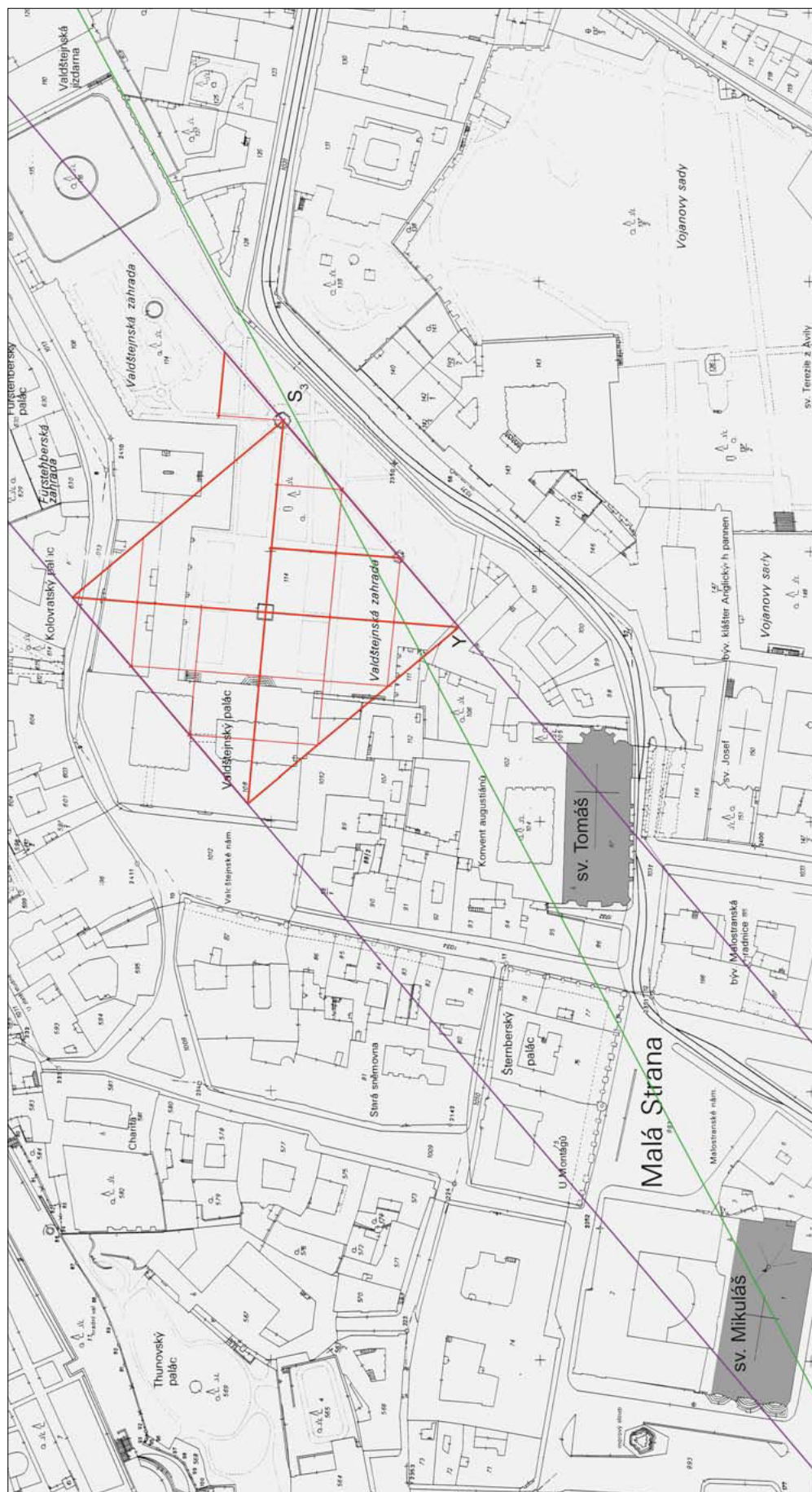
Geometricky kompaktní kompozice jako doklad současně konstruovaného návrhu paláce i zahrady doplňuje aktuální názor na role jednotlivých architektů ve Valdštejnových službách při stavbě paláce (Fidler 2002, 146–148). Realizovaná koncepce areálu Valdštejnského paláce je brilantním řešením, v němž se uplatnila i stavba ústředního prostoru grotty na půdorysu elipsy – v našich zemích funkcí, tvarem i monumentalitou nevídaná. Konstrukce oválné stavby na půdorysu elipsy a geometricky komplikované struktury celého areálu, včetně jejich vzájemného harmonického propojení, vyžadovalo výjimečně nadaného člověka. Ačkoliv by se mohlo zdát, že každý z Valdštejnových stavitelů „by dokázal navrhnout architekturu rovnocennou Valdštejnskému paláci a dokonce snad i ještě lepší“ (Vlček – Havlová 1998, 43), způsob tvorby projektu náleží osobnosti s naprosto jedinečnou myšlenkovou a tvůrčí invencí. Nemáme pro to žádné přímé důkazy, ale prostřednictvím filosofie svých projektů²³⁾ a své „manieri“ se všestranná osobnost Giovanni Battisty Pieroniho (5. 3. 1586 Florencie – přelom říjen/listopad 1654 pravděpodobně Vídeň) jako jediná přímo nabízí. Po Jarmile Krčálové (1988) se v poslední době osobou zmíněného italského humanisty – císařského pevnostního inženýra, architekta, matematika, astronoma, astrologa, doktora obojího práva a zakladatele první „středoevropské předchůdkyně Akademie věd“, zabývá prof. Fidler (2002; 2007).

Giovanni Pieroni vedle svého „hlavního pracovního poměru“ u císaře Ferdinanda II., k jehož dvoru dorazil z Florencie v roce 1622, pracoval pro nejvyšší pobělohorskou nobilitu v Čechách. Pro Albrechta z Valdštejna bezpečně od roku 1623 v zaznamenané roli poradce při výběru námětu stropní fresky velkého sálu paláce (např. Muchka – Krížová 1996, 40) a jako autor monumentální lodžie (naposled Fidler 2007, 100). Podrobnosti zachycené na florentském plánu – členění interiéru lodžie a zakreslení krápníků na ohradní zdi, vedly kdysi k hypotéze Pieroniho autorství návrhu i této zahradní části paláce (Krčálová 1988, 528 až 530).²⁴⁾ Nesporně se konstrukcí oválu zabýval, o čemž svědčí kromě unikátního schodiště valdického casina (Uličný 2007a, 7sq.; týž 2007b, 235) i v Bologni zachovaný plán konkrétního oválu s výpočty a rozměry (Krčálová 1988, 531). Neoprádalo by zajímavosti porovnat boloňský plán s oválem použitým v grottě.

Dle P. Fidera (2002, 148–149; 2007, 89–91) byl Giovanni Pieroni architektem nového typu a nikoliv stavitelem. Svůj čas dělil mezi více oborů, z nichž na předním místě byla astronomie. Aktivně a úspěšně ji praktikoval – o jeho výsledcích se uznale vyjádřil jeho přítel Galileo Galilei (Fidler 2007, 94), s Johannem Keplerem počátkem roku 1628

Obr. 10: Soutisk florentského plánu 1. patra Valdštejnského areálu Uffizi 4517 (šedě) s obrysem hmot Valdštejnského areálu z Technické mapy 1 : 500 (černé linie), s barevným schématem základního konstrukčního řešení areálu. Oproti obr. 9 je ovál Velké grotty vložený do obrysu grotty na florentském plánu. Výsledkem je zjištění, že v této pozici střed oválu leží přesně na hlavní ose o_4 , což vede k hypotéze, že plán Uffizi č. 4517 je starším, nerealizovaným projektem, později přepracovaným. (Autoři J. Čiháková M. Müller, dig. provedení M. Ďurica.)

Obr. 11: Zakomponování základní osnova areálu (červeně) do městské krajiny na Technické mapě 1 : 1000 s vyznačením směrů některých linií. (J. Čiháková, dig. provedení M. Ďurica)

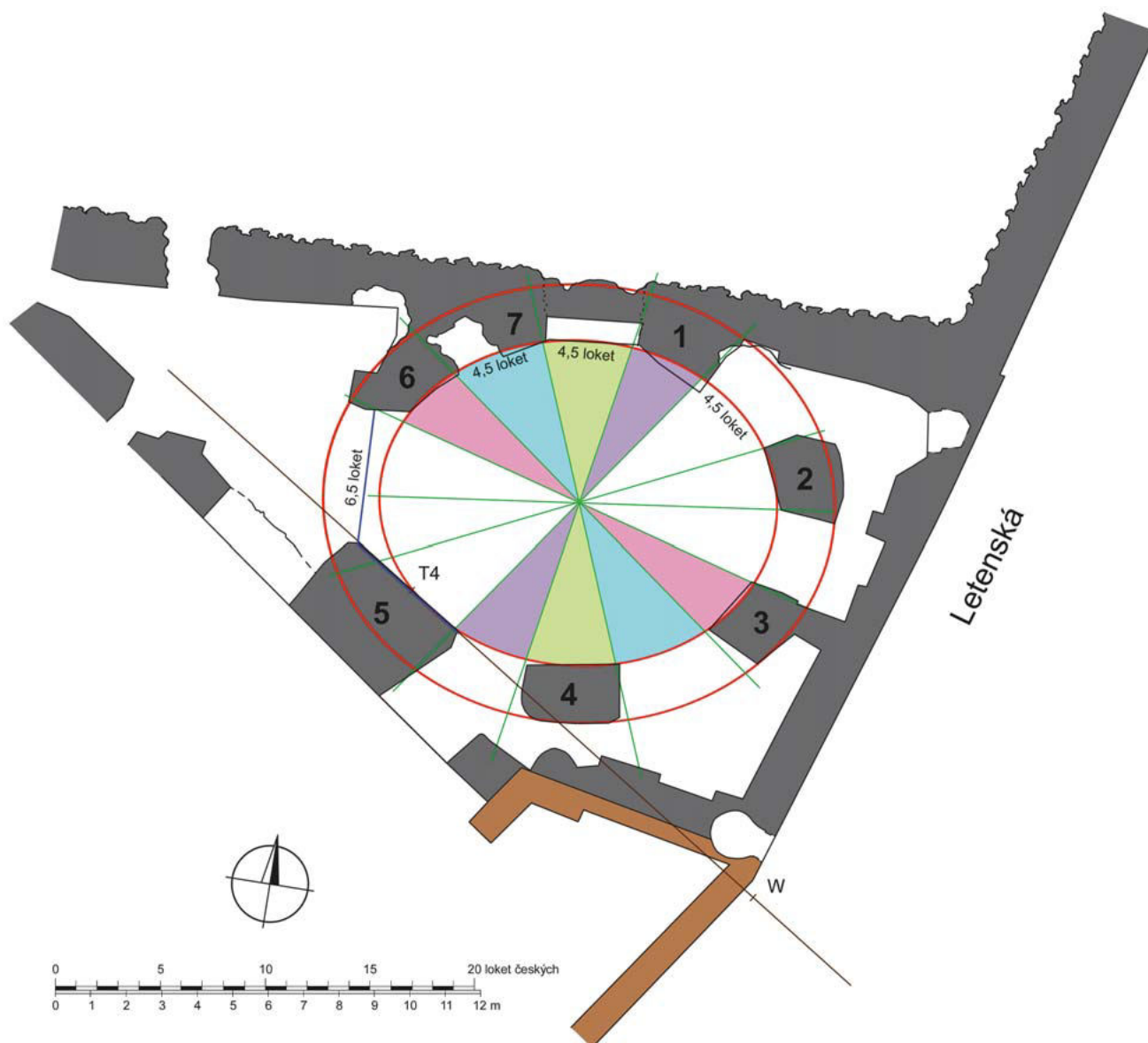
Obr. 12: Zakomponování základní osnovy areálu (červeně) do městské krajiny na ortofotomapě Geodis Brno, s.r.o. Bíle vyznačeno srovnání největší délky areálu se vzdáleností jejího krajního bodu D od presbytáře svatovítské katedrály. (J. Čiháková, dig. provedení M. Ďurica)

v zahradě Belvederu prováděl několik pozorování sextantem (*Horský* 1980, 232). Když v Praze roku 1605 Kepler objevil, že planety se pohybují v elipsách, v jejichž společném ohnisku je slunce, Vlašská kaple již několik let stála (shodou okolností přímo proti pozdějšímu Keplerově bydlišti v Karlově ulici). *Zdeněk Horský* (1980, 188–189) naznačil, že to mohla být právě tato stavba, jež Keplera přivedla na myšlenku nahradit dosud uvažovanou oválnou dráhu planet právě elipsou. Pro astronomy byl Keplerův objev přelomovou událostí. Použití elipsy jistě bylo pro Pieroniho – astronoma, přirozeným odrazem Keplerova objevu v jeho hlavní profesi tvůrčího architekta. Proto je možné vnímat v půdorysném plánu stavby grotty elipsu nejen jako manýristy tvar velmi oceňovaný, ale v souvislosti s tehdy novými vědeckými poznatky²⁵⁾ i jako symbol snahy po dosažení souladu se zákonitostmi vesmíru. Zakódování jiných astronomických postulátů do konstrukce grotty, které by byly v souladu s nejnovějšími objevy, se nám nepodařilo prokázat. Číslo 7 pro počet pilířů nesoucích klenbu grotty by jedním z nich mohlo být, v Astrologické chodbě Valdštejnského paláce sedmi vyobrazeným planetám odpovídá počet sedmi oken v místnosti (*Hadravová – Hadrava* 2007, 149). Překážkou je však skutečnost, že na rozdíl od elipsy je číslo 7 poplatné standardnímu geocentrickému ptolemaiovskému modelu.²⁶⁾ Budeme-li uvažovat o G. Pieroni jako autorovi grotty, těžko budeme hledat důvody, pro které by přítel Galileie a Keplera, z tohoto titulu s největší pravděpodobností heliocentrista, aplikoval na půdorys eliptické oběžné dráhy geocentrické planetární schéma. Geocentrické řazení jednotlivých vyobrazení planet v Astrologické chodbě paláce lze odůvodnit pragmatickostí stavebníka, který si nemohl dovolit ostentativně pobuřovat nositele právě nastoupivší protireformační moci. Může být však takovýto důvod adekvátní i pro pouhou volbu počtu pilířů v grottě? Nebo číslo 7 v tomto případě prezentuje 6 planet s měsícem Země (dvojici by mohly zpodobnit pilíře 6 a 7 spojené jeskyňkou) nesoucích klenbu – Slunce? Nebo je důvod pro volbu nezvyklého lichého počtu pilířů zcela jiný?

Znalosti astronomie a zkušenosti z pozorování a výpočtů se do Pieroniho architektonické tvorby v některých aspektech bezpečně promítly. Bezpochyby jsou v přímé souvislosti s jeho bytostnou potřebou řádu, v jejímž důsledku se stal „protagonistou proudu geometrizace“ (*Vlček – Havlová* 1998, 52). Při pohledu na přísně geometricky sevrěnou koncepci Valdštejnského areálu se jako paralela vybaví Keplerovo úsilí definovat princip uspořádání sluneční soustavy prostřednictvím modelu s vloženými pěti „čistými“ (dokonalými) tělesy mezi jednotlivými planetami (*Horský* 1980, 88–92, obrazová příloha mezi stranami 80–81), posléze nahrazeného základem dodnes platného planetárního systému. Jako jeden z prvních tvůrců barokní krajiny by Pieroni bez svých schopností v daném oboru nemohl bezprostředně uplatnit astronomii v řešení krajinné kompozice mezi Jičínem, valdickou oborou a klášterem kartuziánů ve Valdicích (*Uličný* 2007b, 237 pozn. 50 tam výchozí literatura, 237 – obr. II.28, 227 – obr. II.19). Pro zdejší lipovou alej²⁷⁾ stanovil osu mezi západem slunce nad hradem Velíš při zimním slunovratu a mezi místem vycházejícího slunce při slunovratu letním (*ibid.*). Prokazatelné propojení Pieroniho projektů s krajinou v okolí Valdštejnovy jičínské rezidence je podnětem, který staví do nového světla i některé

momenty projektu pražského Valdštejnova palácového komplexu. V pasáži věnované konstrukčnímu schématu areálu paláce jsme navrhli postup architekta s východiskem projektu v bodech A a W situovaných na tehdy stojících renesančních konstrukcích. Výchozí parametry však mohly být nastaveny i jiným způsobem, jakým by mohlo být např. zakomponování do městské krajiny.²⁸⁾ Začleněním Valdštejnského paláce do malostranského prostoru (obr. 11, 12) prostřednictvím orientace na koso postaveného čtverce²⁹⁾ (s vepsanou osnovou pro konstrukci výchozí – západní části areálu) lze konstatovat, že jihovýchodní stěna čtverce leží na linii bodů S₅–S₃–Y a směřuje na dnešní kopuli kostela sv. Tomáše.³⁰⁾ Linie ve směru protilehlé rovnoběžné severozápadní stěny tohoto čtverce směřuje do místa, kde lze dle ikonografických pramenů předpokládat její průsečík s bývalým průčelím nebo s věží tehdejšího gotického kostela sv. Mikuláše, až do roku 1625 farního kostela Menšího Města (jeho exaktní půdorys dosud neznáme, proto může být naše úvaha jen hypotetická). Při sledování vztahu klíčových parametrů areálu k dominantám pražské městské krajiny je zarážející skutečnost, že největší délka palácového komplexu, mezi bodem D (nároží nově projektovaného hraběcího paláce) a nejsevernějším bodem areálu (severní nároží jízdařenského dvora) je identická se vzdáleností téhož bodu D od presbytáře svatovítské katedrály (obr. 12).³¹⁾ Pokud nejsou naše pozorování jen souhrou náhod, pak by se novými uličními liniemi podél východní části zahrady do urbanismu pražské Malé Strany stěží mohl v té době zapsat někdo jiný než matematik a astronom Giovanni Battista Pieroni. Jeho aktivní kartografická činnost vyplývá z jeho korespondence (*Carrai* 2007, 312 pozn. 4). Nesmazatelná stopa v malostranském půdorysu jako důsledek celkového geometrického řešení Valdštejnského areálu, v němž vše je jakousi geometricko-matematickou magií prokomponováno do neuvěřitelně přesné souhry, dokonale zapojené i do okolní městské krajiny, představuje autora řešení jako zcela výjimečnou tvůrčí osobnost. Proto by současně byla i jednoznačným dokladem Pieroniho autorství zde prezentované koncepce řešení půdorysu hmot valdštejnského komplexu.³²⁾ Kdo navrhoval vzhled jednotlivých staveb a vytvářel prováděcí projekty, je již otázka jiná.

Provázanost přísně geometricky organizované kompozice Valdštejnské zahrady, Velké grotty i celého palácového komplexu je dle našeho mínění dokladem současného návrhu (jižní části) paláce, ostatních budov i zahrady. Nad precizností, kterou byl tak složitý projekt na tak rozlehlé ploše tak přesně vytyčen, můžeme dnes jen němě žasnout. Provázanost jednotlivých bodů kompozice a jejich vazby vytvářejí tak dokonale propojený systém, že jej můžeme nyní nově, krok po kroku konstruovat. Objevené prvky jsou skloubeny v pozoruhodný sofistikovaný celek, o jehož výklad jsme se pokusili. V celkové koncepci Valdštejnského areálu překvapuje stěžejní význam objektu Velké grotty. Je nutno konstatovat, že jejím odtržením pozbyl komplex spolu s jedním ze svých harmonických vrcholů i přehlednost a srozumitelnost. Původní rozvržení hmot v areálu se však šťastným osudem zachovalo do dnešních dnů a autoři jsou vděční shodě okolností za ojedinělou příležitost dotknout se způsobu řešení jeho kompozice.

Obr. 13: Doklad pravidelného rozměření půdorysu centrálního prostoru grotty.

Systém umístění pilířů grotty je znázorněn spojniciemi jejich rohů vedenými geometrickým středem oválu. Proti jižnímu pilíři 4 leží stejně velká (4,5 loket) mezera mezi pilíři 7 a 1, což je otvor původního vstupu. Šířka pilíře 1 odpovídá velikosti mezery mezi pilíři 4 a 5, stejně tak dva protilehlé pilíře 3 a 6 jsou stejných rozměrů. Přičte-li se k šířce pilíře 7 mezera mezi sousedním pilířem 6 (jeskyňka), získaný rozměr je stejně velký (opět 4,5 loket), jako mezera mezi pilíři 3 a 4. Výrazná anomálie se vyskytuje pouze na západní straně centrálního prostoru. Proti mezeře mezi pilíři 1 a 2 široké také 4,5 loket, leží nejmohutnější pilíř 5 dlouhý 6,5 loket, jehož východní hrana je sice v odpovídající pozici, ale jeho západní část se od oválného tvaru odchyluje. Severní líc pilíře totiž kopíruje linii vnitřního oválu pouze k bodu T4 (cf. obr. 33 na str. 131), tam ji opouští a směřuje severozápadním směrem v prodloužení spojnice bodů W a T4 až do poloviny šířky základového věnce, kde je pilíř ukončen. Proti pilíři 2 spojenému s mezerou mezi pilíři 2 a 3 se pak nachází největší mezera. Leží mezi pilíři 5 a 6, široká 6,5 loket, stejně jako sousední (největší) pilíř 5 (autor M. Müller, dig. provedení M. Ďurica).

Zpracováno v rámci výzkumného záměru MK 0750323 3303 Odborné poznávání, vědecké hodnocení, dokumentování a evidence nemovitého kulturního dědictví, identifikace statků, které mohou být chráněny, dílčího úkolu 307 Odborné zpracování a vědecké vyhodnocení záchranných archeologických výzkumů nemovitých kulturních památek a památkových území jako nových pramenů k dějinám území ČR.

POZNÁMKY

- 1) Příspěvek věnuje autor nedožitým 80. narozeninám své tety PhDr. Jarmily Krčálové, CSc. (1928–1993).
- 2) Osami zde pro zjednodušení nazýváme přímky důležité pro konstrukční řešení, číslovány jsou bez ohledu na jejich hierarchii. Funkce osy se

ve složitém řešení projektu mezi zmíněnými přímkami postupně přesouvala.

- 3) Jako podklad nám posloužila Technická mapa 1 : 500 (Geodézie Praha 1969–1979) doplněná o aktuální stav zahrady podle ortofotomapy (Geodis Brno, s.r.o., k dispozici www.mapy.cz).
- 4) Výjimkou je jízdařský dvůr východně za jízdařnou, který z technických důvodů zůstal mimo námi analyzovaný areál.
- 5) Původně v 16. století Velikovský dům, dnes část konstrukcí domu čp. 33, konkrétně křídlo v uliční frontě.
- 6) Dům vlastní již nikoliv, byl zabrán zpětně klášterem. Získat zpět také zahradu se i přes soudní spor klášteru již nepodařilo.
- 7) Jméno Fortenská uvedeno v dobovém pojednání sepsaném v roce 1615 (Vilímková 1968, 23), respektuje ho i autorská dvojice Hlavsa – Vančura (1983, 76, obr. 17). Oproti tomu Laštovka a kol. (1997, 399) uvádějí jméno Fortnová. Ulice minula klášter s kostelem sv. Tomáše a opustila město fortanou, za níž se po levé straně rozkládalo zázemí kláš-

- tera. Na něm podél cesty vznikla řada domů na klášterní půdě v emfiteutickém nájmu (čp. 29–33). Poslední z nich byl dům vystavěn Velíkem ze Sonova (odtud často zvaný Velíkovský), který v roce 1620 držel Jan Jakub Khynig, dvorní komorník císaře Rudolfa II. Jeho pozemek sousedil s Trčkovskou zahradou.
- 8) Nejstarší zmínky o klášterním pivovaru na tomto místě pocházejí z roku 1656. Zda budova, která zde stála již v době stavby grotty, sloužila již tehdy jako pivovar, není známo. Nejpozději od roku 1656 pracoval v bezprostředním sousedství grotty funkční pivovar se sladovnou a se všemi důsledky, které takový provoz provázely.
 - 9) Rozsah domu Pokorných, potažmo severního Trčkovského domu, dle autorů SHP viz obr. 3. Dům Pokorných ležel uvnitř města, poslední dům přel bránou. V letech 1511–1530 byl spojen se západním sousedem (do města) osobou společného majitele (Simona tesaře), který nejdříve 1518 a pak natrvalo 1530 dům vedle brány odprodal – byl tedy v rámci společného městiště půdorysně samostatnou jednotkou. Z městiště zbylého domu byl v roce 1597 odprodán druhý kus – městiště pro dům Helmovský (obr. 3: 5), s výměrou (8 sáhů a půl lokte délky = 14,5 m a 2 sáhy šířky = 3,55 m – Vilímková 1968, 30) uvedenou v zápise trhu stejně jako situaci „*při domě ... sousedícím s branou*“. Na zbylého městiště zůstal dům Andrese Salzpurgera. Domy Helma a Salzpurgera koupil až Albrecht z Valdštejna. Majetkové převody čtvrtého objektu – domku za branou (v březnu 1621 ho kupuje od Mateše a Wolpřy Wachterových paní M. M. Trčková) jsou celkem zřejmé, není však jednoznačná jeho lokalizace. V trhu 1524 je charakterizován „*dům s městištěm za branou Píseckou, sám o sobě a vedle samé brány*“ (*ibid.*, 27). Z toho lze soudit, že prodávající se obává, aby nevznikl mylný dojem, že je dům s branou konstrukčně spojen. Patrně ke stejnému domku se vztahuje zmínka o strážci brány Matějovi z roku 1515, otce Simona tesaře. Dle našeho názoru ležel domek nejspíše v prostoru bývalého parkánu, jehož okraj by podle radarového měření byl totožný s východní fasádou severního Trčkovského domu. Neležel by tak vně, nad příkopem, kam je na schématu M. Horynou zobrazen (2002, 92), ale v rámci půdorysu severního Trčkovského domu. Protože objekt severního (Trčkovského) domu by na základě našeho rozboru státl M. Vilímkové ležel na půdorysu dvou domů skoupených 1611 a 1621, nemohl by vzniknout pouhou přestavbou domu Pokorných již v roce 1611. SH rozbor severního křídla paláce a archivních zpráv si zřejmě vyžádá revizi.
 - 10) Severovýchodní nároží Khynigovského domu nese zřetelné stopy po odsekání značné hmoty zdíva při výstavbě grotty – stopy byly zjištěny po částečném otlučení omítek v roce 2007 (viz obr. 19 článku o grottě).
 - 11) Míra 50 loket se v řešení západní části zahrady objevuje ještě dvakrát: vzdálenost od bodu S2 ke konírně, vnitřní šířka lodžie.
 - 12) Například parter před sala terrenou má tytéž parametry jako prostor s piscinou před jízdnou (tj. *Muchka – Krížová* 1996, 14; *Novák* 2002, 272). Podobnou kombinaci parteru a vodní nádrže shodných rozměrů na opačných koncích zahrady použil i projektant zahrady Viléma z Rožmberka v Českém Krumlově z druhé poloviny 16. stol., známé z plánu z roku 1750 (*Novák* 2002, obr. na s. 265).
 - 13) A jak jsme již poznamenali, jen díky tomu, že na těchto místech kašny zůstaly, se nám podařilo odvodit z jejich polohy systém, jakým architekt nejspíše pracoval. V odborných kruzích se nad prvotní polohou kašen ve věvodě období vzájemně pochybnosti dané absencí primárního ikonografického materiálu a několikaletými rekonstrukcemi zahrady, nicméně prezentovaný absolutní soulad polohy kašen s velmi složitě provázanou geometrickou strukturou areálu by v případě přemístění kašen nemohl být dosažen. I z ekonomických důvodů je vzhledem k nákladům na změnu přívodu a odtoku vody přemístění kašen málo pravděpodobné.
 - 14) V literatuře (*Novák* 2002, 272) jsou za hlavní osy zahrady pokládány: osa západní části – linie ve směru S2 S3, osa východní části – dle Luragova plánu v trase hlavní cesty v geometrické ose východní obdélníkové části zahrady. V naší analýze ale konstrukční osa východní části není osou geometrickou, není osou jízdnou, ale má jiný průběh – na linii S₄J.
 - 15) Pro potřeby srovnání byl použit plán (*Fidler* 2002, 142), který je lepší reprodukcí plánu publikovaného J. Krčálovou (1988, 526; autor snímku uveden v popise obrázku). Podle údajů v katalogu (*Fučíková – Čepička* 2007, 486 katal. č. 12.1.) s poznámkou scan, se podle kvality patrně jedná o scanovaný negativ plánu fotografovaného před rokem 1988. K autorství plánu viz *Fidler* 2002, 140.
 - 16) Technická mapa 1 : 500, mapové listy 243/1, 243/2 a 215/3, Geodézie Praha 1969–1979.
 - 17) Dnes leží na hlavní ose o₄ východní konec delší osy oválu. Střed oválu i se vstupem musel být o délku poloosy posunut k západu na nevýznamnou přímku (pro srovnání obr. 33 článku o grottě v rubrice Materiálle).
 - 18) Doposud byl florentský plán považován za výkres pořízený až po zakoupení Feldovského domu (1626) a orientačně datovaný okolo roku 1628. Byl pokládán za mladší než půdorys 1. patra paláce přechovávaný v Bologni, který má Feldovský dům zobrazen jen v hrubých obrysech a nemá voliéru (ta ovšem pro řešení 1. patra paláce postrádá důležitost). Pro srovnání florentského a boloňského plánu (dle závěrů P. Fidler a oba od G. Pieroniho) byla zmíněná absence částí areálu – Feldovského domu a voliéry, důvodem pro předpoklad většího stáří boloňského půdorysu, který ale současně obsahuje aktuálnější řešení okenních otvorů a příček (jedinou výjimkou, kde je florentský půdorys aktuálnější, je způsob vytápění Rytířského sálu). Rozpor, že starší (boloňský) plán obsahuje řešení bližší skutečné realizaci než pozdější (florentský) plán, byl vyřešen předpokladem, že architekt zkopiroval a zčásti po paměti překreslil starší dokumentaci a rozšířil ji o nově projektované objekty lodžie a hraběcího dvora (např. *Fidler* 2002, 143; 2007, 100). Námi navržené řešení prezentuje florentský plán jako starší a boloňský plán jako mladší, bližší době výstavby.
 - 19) Jan z Feldu zemřel na konci roku 1621. Dle literatury se tak vyhnul velkým potížím, neboť se mu nepodařilo ochránit vzácné obrazy ve Svatovítském chrámu v době obrazoboreckého plnění. Lze spekulovat, že očekávané potíže mohly být součástí Valdštejnových kalkulací.
 - 20) Otázkou nemusí být, „*zda Feldovský dům už ano*“, ale „*co k němu ještě*“, pro jejíž zodpovězení neznal v době boloňského plánu G. Pieroni definitivní rozhodnutí stavebníka. Ten v roce 1623 skoupil některé pozemky v okolí Rynečku. Jeden z nich zůstal až do roku 1637 jako pusté místo (patrně po zbourání Menšího Šmírobníkovského domu o výměře 28 × 4 m), které dle dobového zápisu „*chtěl kdysi připojit ke svému domu kníže Frýdlantský, že však k tomu nedošlo*“. Leží v místě dnešního čp. 522/III (*Vilímková* 1966b, 6). Obrýs po jižní straně paláce na boloňském plánu působí jako letný náčrt pořízený během rozhovoru. Nemůžeme tak vyloučit, že absence propracovaného půdorysu Feldovského domu v podobě, jakou spatřujeme na plánu florentském, může být výrazem odkladu řešení podoby jižního rozšíření. To by získáním dalších pozemků oproti době florentského plánu mohlo být i větší, než jen o Feldovský dům, naznačovaly by to i čáry vně náčrtu Feldovského domu. Absence by tak mohla naznačovat, že řešení dotčeného prostoru mohlo být odloženo až do doby umožňující jednoznačnou konkretizaci věvodových představ a skutečných možností. Záměry stavebníkovy nedokážeme dedukovat, M. Vilímková vyjádřila názor, že kníže chtěl skoupit všechny domy okolo Tomášského rynečku, že však tohoto cíle nedosáhl (*Vilímková* 1966c, 5). Proto v konečné realizaci zůstalo (po mírné modifikaci) u plánu florentského. Plán boloňský by tak byl pořízen v souvislosti se skupováním pozemků okolo Tomášského rynečku, v době, kdy se v hlavách stavebníka i jeho architekta snad rozvíjela jiná představa paláce, než ho známe dnes.
 - 21) Opačné stanovisko zastával O. Kuča (1980, 220).
 - 22) Pokud je odlišnost trasy plánované visuté „pavlače“ mezi palácem a oratoří v kostele sv. Tomáše na plánech z Bologni a z Florencie vsutkou vázaná na majetkovou příslušnost pozemků, jimiž je vedena (*Fidler* 2002, 187 pozn.19), přispěje toto zjištění k interpretaci archeologicky zjištěných nálezových situací a následných historických závěrů. Z uveřejněného překladu svědectví bývalého věvodova sekretáře ze dne 12. 6. 1634 (*Zahradník* 2002, 54) však takováto vazba nevyplývá.
 - 23) Např. návrh ideálního města, snad připravený pro Jiřího (*Krčálová* 1988, 523 obr. 12) prezentuje dokonale řešený půdorys, kde vše je podřízeno geometricky přesnému řádu. To, co je v komplexu Valdštejnského paláce skryté, je v Ideálním městě na první pohled zřejmé. Nic není ponecháno náhodě.
 - 24) Jako důležitá je uvedena i skutečnost, že Pieroni byl žákem slavného florentského architekta Bernarda Buontalentiho, dle nového badání mj. autora návrhu oválného schodiště kunstkomy Rudolfa II. na Pražském hradě z roku 1587, postaveného 1602–1603 (*Uličný* 2007a, 7).
 - 25) Souhrn činitelů vedoucích k oblibě oválu ve 2. polovině 16. století viz *Krčálová* 1976, 62–63 aj.
 - 26) Od starověku do raného novověku bylo uznáváno 7 planet – Měsíc, Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter, Saturn. Mezi planety se nepočítala Země – střed vesmíru (*Hadravová – Hadrava* 2007, 149). V modelu heliocentrickém bylo v době projektu grotty planet známo 6 + Měsíc + 4 satelity (měsíce) Jupitera, objevené a publikované Galileiem v roce 1610 (*ibid.*).
 - 27) Po lipové aleji ke královské oboře v Praze druhá (známá) krajínatvorná alej v Čechách (*Novák* 2002, 268; tam i širší srovnání).
 - 28) Propojení Valdštejnské zahrady s dominantami pražské kotliny na základě cest v zahradě řešil Z. Novák. Osu západní části zahrady spatřuje v linii naší osy o₁ a konstatuje její pokračování na nejvyšší bod vrchu Vítkova, „*kteřý však dnes přes ohradní zeď není vidět*“ (*Novák* 2002, 270). Osu východní části spatřuje v geometrické ose pravidelné východní obdélníkové části, směřující na Petřín (*ibid.*, 272); jak již by-

- lo zmíněno, takováto osa se v námi prezentovaném konstrukčním schématu neobjevuje.
- 29) V námi navrženém postupu řešení areálu by bylo sestavení tohoto čtverce ($Y-S_3$ -průsečík s osou o_5 -průsečík s osou o_1) až jedním z následných kroků, jímž však není bod i) odstavce konstrukční schéma areálu. Zmíněný bod i se týká jiného – většího čtverce nad spojnicí WD.
- 30) Linie bodů S_5-S_3-Y je shodná s trasou jedné z cest, jejíž orientaci na kopuli kostela sv. Tomáše uvedl již Novák 2002, popis k foto na s. 281.
- 31) Pokud by délka paláce byla dána tímto odvozením, vysvětlil by se nepravidelný tvar jízdařenského dvora. Délka komplexu 340,7 metrů (měřeno na spojených 3 listech Technické mapy 1 : 1000) odpovídá délce 576 loket, což je 192 sáhů. Pieroni používal obě jednotky – pražský loket i sáh (1 sáh = 3 lokte), jak je zřetelné na grafickém měřítku Pieroniho plánu uloženého v Uffizi č. 4525 (viz Krčálová 1988, 529 obr. 17).
- 32) Je otázkou, proč se o Pieroniho civilní architektonické tvorbě pro nejvyšší šlechtické kruhy nedochovaly soudobé písemné záznamy, proč v podstatě zůstala utajena a upadá na několik století v zapomnění. Hrál svou roli strach z obvinění ze zanedbávání hlavních pracovních povinností zadávaných císařem? Nevíme, zda projektování šlechtických sídel bylo pro Pieroniho otázkou existenční (vzhledem ke špatné platební morálce císařské dvorské komory), otázkou architektonické tvůrčí vášně, či v něm nacházel uspokojení od militaristického prostředí (jako stavitel pevností), nebo takovýmito špičkovými projekty zaháněl stesk po kulturním prostředí rodné Florencie, který tak depresivně číší z jeho korespondence.

LITERATURA A PRAMENY

- Bárta, J. a kol. 2008: Praha po sto letech 1898–1998. Lomnice nad Popelkou.
- Březinová, H. – Turek, J. 1999: Šňůrové a rané středověké pohřebiště v severním předpoli Pražského hradu – archeologický výzkum v Lumbeho zahradě. Archeologické rozhledy 51, 1999, 653–687.
- Carrai, G. 2007: Architektura a diplomacie: Giovanni Pieroni, medicéjský zpravodaj u generála Valdštejna. In: Fučíková, E. – Čepička, L. (eds), Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae? Praha, 312–319.
- Černý, J. – Kočandrová, M. 1998: Konstruktivní geometrie. ČVUT Praha.
- Čiháková, J. 2000: Praha 1-Malá Strana, Valdštejnské náměstí čp. 17/III, nálezořádek zpráva o výzkumu 23/99 PÚPP. Uloženo: NZ archiv ARÚ AVČR Praha čj. 10084/00.
- Čiháková, J. 2001: Praha 1-Malá Strana, Valdštejnská čp. 154/III (Kolovratský palác) + Valdštejnské náměstí čp. 17/III-sonda X, nálezořádek zpráva o výzkumu v severovýchodním předhradí, 4/99 + 17/97 (sonda X) PÚPP. Uloženo: archiv NZ ARÚ AV Praha čj. 5279/01.
- Čiháková v tisku: Letenská čp. 29–33/III a Josefská čp. 28/III. In: Z. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2007–2008. Pražský sborník historický 37.
- Čiháková, J. – Müller, M. 2007: Archeologický výzkum v budově grotty Valdštejnské zahrady. In: Dragoun, Z. – Vaňous, P. (eds), Výroční zpráva 2006 (sborník tematických příspěvků), NPÚ, ú. o. p. v hlavním městě Praze. Praha, 53–58.
- Dobalová, S. 2007: Zahrady Albrechta z Valdštejna: několik poznámek k jejich architektuře. Bulletin UHS 19/2007, č. 2, 12–15.
- Dobalová, S. – Muchka, I. 2007: Zahrady Albrechta z Valdštejna v Praze. In: Fučíková, E. – Čepička, L. (eds), Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae? Praha, 114–126.
- Dragoun, Z. 1987: Stav a perspektivy poznání staroměstského opevnění. Staletá Praha 17, 39–70.
- Dragoun, Z. – Omelka, M. 1995: Nález torza rané středověké hradby v prostoru severovýchodního nároží Pálffyho paláce, čp. 158/III, v Praze. Památkové listy 1, 4, mimořádná příloha časopisu Zprávy památkové péče 55, č. 6.
- Fidler, P. 2002: Valdštejnský palác v rámci evropské architektury. In: Horyna, M. (ed.), Valdštejnský palác v Praze, Praha, 131–190.
- Fidler, P. 2007: Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna – Valdštejnovi „pomocníci“. Stavitelé a architekti. In: Fučíková, E. – Čepička, L. (eds), Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae? Praha, 88–101.
- Fidler, P. – Uličný, P. 2009: Kartuziánský klášter – věznice ve Valdčích. Zprávy památkové péče 69, č. 2, 112–119.
- Fučíková, E. 2007: Inspirace Pražským hradem – Albrecht z Valdštejna a Valdštejnský palác. In: Fučíková, E. – Čepička, L. (eds), Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae? Praha, 70–78.
- Fučíková, E. – Čepička, L. (eds) 2007: Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae? Praha.
- Hadravová, A. – Hadrava, P. 2007: Astronomická symbolika Valdštejnského paláce. In: Fučíková, E. – Čepička, L. (eds), Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae? Praha, 149–157.
- Havrdá, J. 2008: Nálezová zpráva o záchraně archeologickém výzkumu 2007/10 Praha 1-Malá Strana, Letenská čp. 594/III. Uloženo: archiv ARÚ AVČR Praha čj. 3390/08.
- Hegi, G. 1924: Wistaria in: Illustrierte Flora von Mitteleuropa, IV/3: 1386–1387.
- Hlaváček, I. – Kašpar, J. – Nový, R. 2002: Vademecum pomocných věd historických. Jinočany.
- Hlavsa, V. – Vančura, J. 1983: Malá Strana/Menší Město pražské. Praha.
- Horský, Z. 1980: Kepler v Praze. Praha.
- Horyna, M. 1998: Praha-Malá Strana, Valdštejnský palác čp. 17/III, budova C. Aktualizace SHP za účelem vyhodnocení dosavadních restaurátorských průzkumů v objektu C včetně sály terreny. Nepublikovaný rukopis, Praha.
- Horyna, M. (ed.) 2002: Valdštejnský palác v Praze. Praha.
- Horyna, M. 2002b: Stavební vývoj Valdštejnského paláce. In: Horyna, M. (ed.), Valdštejnský palác v Praze. Praha, 91–128.
- Horyna, M. – Ličeníková, M. 1997: Praha-Malá Strana, Valdštejnský palác čp. 17/III, budova C. Aktualizace stavebně-historického průzkumu. Nepublikovaný rukopis, Praha.
- Hrdlička, L. 2003: Praha 1 – Kolovratský palác. Posouzení vlivu historických povodní na Vltavě na stratigrafický vývoj areálu. Nepublikovaný rukopis, Praha.
- Hyžler, J. 1966: Architektonický rozbor domu Letenská čp. 33/III. Pasportizace SÚRPMO, květen 1966, nepublikovaný strojopis, 13–18, Praha.
- Krčálová, J. 1976: Centrální stavby české renesance. Praha.
- Krčálová, J. 1988: Giovanni Pieroni – architekt? Umění 34, 511–542.
- Kuča, O. 1980: Zahradní nádvoří Valdštejnské jízdařny. Staletá Praha 10, 218–225.
- Kužel, Z. 1969: Geometrický rozbor oválu, řídící křivky nepravoúhlých půdorysů architektury 17. a 18. století. Aspirantské minimum, strojopis. Uloženo: Stavební fakulta ČVUT, Katedra teorie a vývoje architektury.
- Kužel, Z. 1974: Ovál v architektuře. Kandidátská disertační práce, strojopis. Uloženo: Stavební fakulta ČVUT, Katedra teorie a vývoje architektury.
- Laštůvka, M. a kol. 1997: Pražský uličník. Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství. 1. díl (A–N). Praha.
- Merhout, C. 1934: Městské Valdštejnského paláce před jeho výstavbou. ČSPS XLII, 1934, 6–21, 56–67, 132–138, 167–184.
- Muchka, I. 1969: Stylové otázky v české architektuře kolem roku 1600. Diplomová práce, strojopis. Uloženo: Ústav pro dějiny umění FFUK Praha.
- Muchka, I. – Křížová, K. 1996: Valdštejnský palác. Praha.
- Nejedlý, V. 2002: Valdštejnský palác v Praze – restaurování malířské a sochařské výzdoby v letech 1998–2001. In: Horyna, M. (ed.), Valdštejnský palác v Praze, Praha, 341–456.
- Novák, Z. 2002: Zahrady Valdštejnského paláce. In: Horyna, M. (ed.), Valdštejnský palác v Praze, Praha, 261–289.
- Poche, E. – Preis, P. 1973: Pražské paláce. Praha.
- Preis, P. 1986: Italští umělci v Praze. Praha.
- Serlio, S. 1609: Sebastiani Serlii Von der Architectur Fünff Bücher. Basel 1609. (orig. Sebastiani Serlii Bononiensi De Architectura libri quinque, Benátky 1569); <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/serlio1609/0030>.
- Streit, J. 1960: Divy staré Prahy. Praha.
- Šafařík, F. 1909: Plán rekonstrukce domovní kanalizace v domě čp. 28 a 33 v Praze. Uloženo: Archiv Pražské vodovody a kanalizace, a. s.
- Smejkal, J. 1939: Technické křivky geometrické v praxi. Praha.
- Technická mapa 1:500: mapové listy 243/1, 243/2 a 215/3, Geodézie Praha 1969–1979.
- Uličný, P. 2007a: Ke konceptu obnovy a dokončení areálu Valdštejnova Libosadu u Jičína. Bulletin UHS 19/2007, č. 2, 7–10.
- Uličný, P. 2007b: Elementy Valdštejnova Jičína. In: Fučíková, E. – Čepička, L. (eds), Valdštejn. Albrecht z Valdštejna. Inter arma silent musae? Praha, 229–238.
- Vilímková, M. 1966: Dějiny budovy domu Letenská čp. 33/III. Pasportizace SÚRPMO, 1–12, nepublikovaný strojopis, Praha.
- Vilímková, M. 1966b: Dějiny budovy domu Valdštejnského náměstí čp. 522/III. Pasportizace SÚRPMO, 1–15, nepublikovaný strojopis, Praha.
- Vilímková, M. 1966c: Dějiny budovy domu Valdštejnského náměstí čp. 20/III. Pasportizace SÚRPMO, 1–11, nepublikovaný strojopis, Praha.
- Vilímková, M. 1968: Dějiny Valdštejnského paláce Valdštejnského náměstí čp. 17/III. Pasportizace SÚRPMO, 1–86, nepublikovaný strojopis, Praha.
- Vlček, P. 1999: čp. 17/III + čp. 33/III. In: Vlček, P. a kol., Umělecké památky Prahy – Malá Strana. Praha 1999, 147–159 (čp. 17), 171–172 (čp. 33).
- Vlček, P. – Havlová, E. 1998: Praha 1610–1700. Kapitoly o architektuře raného baroka. Praha.

EINTEILUNG DES AREALS DES WALDSTEINPALASTES IN PRAHA/PRAG

Der Artikel, der der Großen Grotte des Waldsteinpalastes in Prag gewidmet ist, publiziert auf vorherigen Seiten dieser Nummer, in der Rubrik Materialien, hat weitere Möglichkeiten der Auffassung der Raumgestaltung des bekannten Prager Palastkomplexes geöffnet. Die ausführliche Ausmessung und Auswertung hat eine Reihe von unerwarteten Zusammenhängen gebracht, die sich an der primären Komposition beteiligen. Der folgende Beitrag versucht diese Bindungen zu beschreiben und ihre mögliche Auslegung vorzuschlagen. Wir betonen, dass es sich in der ersten Reihe um die Ansicht des Geometers handelt, ergänzt durch weitere relevante Fakten.

Eine Anregung für das Studium der inneren Struktur des Areals des Waldsteinpalastes (Abb. 1) war die Bemühung die Art festzustellen, mit der der anspruchsvoll durchdachte Bau des zentralen Saales der Grotte auf dem mit der Ellipse identischen Grundriss (Abb. 1:15), in den unregelmäßigen Teil des Gartens einkomponiert wurde. Durch die Analyse der Grundrisse des Saales der Grotte und des Parterres vor der Loggia in dem an die Grotte anliegenden Teil des Gartens hat sich eine gemeinsame geometrische Komposition mit dem System einiger Achsen gezeigt (Abb. 2). Mit ihrer folgenden Entfaltung und Abwechslung der Achsen haben sich weitere geometrische Zusammenhänge, Abhängigkeiten und Ableitung der Maße und Formen gezeigt. Ihre fortschreitende Entdeckung ist in die Erkenntnis einiger Momente aus der Lösung der Konzeption des ganzen Areals des Prager Waldsteinpalastes und in die Erkenntnis der Art, mit der die grundlegenden Grundrisse der Massen festgestellt werden konnten, ausgegangen. Wir legen eine Reihenfolge der in den Punkten a-n beschriebenen Schritte vor, mit deren Abbildung man den Grundriss des Waldsteinpalastes Schritt für Schritt rekonstruieren kann. Am Anfang der vorgelegten Methode ist die Kenntnis der Objekte, die in der Zeit des Schaffens des Projektes standen. Sowohl Gebäude auf den Nachbarparzellen, als auch wertvollen Renaissancegebäude im Areal des Palastes, die zu seinem Bestandteil werden sollten (die Diskussion über dem damaligen möglichen Ausmaß des Trčka-Hauses begleitet die Abb. 3).

Von den Punkten A+W auf den stehenden Konstruktionen wurde als der Gipfel des Dreiecks der Punkt S_0 abgeleitet (Punkt a des Textes; Abb. 4), der später als ein zentraler Punkt für die Übertragung der Masse vom Westen nach Osten und der Symmetrie des Areals diente (Abb. 6). Durch die Verbindung S_0 und des südlichen stehenden Gebäudes des Renaissancepalastes wurde die Achse o_2 festgesetzt (Punkt b des Textes). Das grundlegende Achsenkreuz mit der Achse o_2 bildet die Achse o_4 , die vom Punkt bei der Ecke des alttümlichen Nachbarhauses – Punkt W, ausgeht. Das Achsenkreuz schließt jedoch den Winkel 90° nicht ein, sondern 89° , ein Grund dafür kann außer anderem auch die Symmetrie dem stehenden nördlichen Nachbar über die Straße gegenüber sein (Punkt c des Textes). Aus einem unbekannten Grund ist in der Entfernung 50 Ellen von der Achse o_4 die Achse o_5 situiert, die eine Diagonale des ungefähren Quadrats ist (Verschiebung um den erwähnten 1°) über Y- S_3 . Die Teilung des südwestlichen Teiles dieses ungefähren Quadrats in Drittel wird dann zur Unterlage für die Platzierung der Brunnen im westlichen Teil des Gartens (Punkte d, e, f des Textes; Abb. 4, 7), die bis heute überdauerte. In der Mitte des ungefähren Quadrats liegt der Punkt S_2 , von dem der Punkt D abgeleitet ist, der die südwestliche Ecke des neu projektierten Teils des Palastes bildet (Punkt g des Textes). Bei der ausführlichen Lösung der Einteilung der Massen kommen in der Kombination mit geraden Linien die Kreise reich zur Geltung (Abb. 5, 6), mit Mitteln in schon zusammengestellten Punkten – S_0 , S_2 , S_3 , S_4 , S_5 , W und Y. Mit Hilfe der Linien und Schnittpunkte dieser Kreise kann man die Ecken der Höfe, Ecken der Gebäude, Breiten der Trakte, Mauerbrüche, Hausflure und Einfahrten abzuleiten. Eine Frage ist es festzusetzen, welche Punkte der Autor des Projektes als Ausgangspunkte genommen hat und welche mit Hilfe der Kreise durch das Übertragen abgeleitet hat.

Der vorgelegte Beitrag stellt es sich nicht zum Ziel eine erschöpfende Analyse des Grundrissplans des Gartens und des Areals zu werden. Wir halten aber für nötig zu betonen, dass die Gestalt der Großen Grotte, des Gartens und des südlichen Teils des Palastes nach dem von uns vorgelegenen Entwurf gleichzeitig und sehr planmäßig konzipiert wurde. Bei aller ihren komplizierten Konstruktionserfindungsgabe macht die kompliziert geometrisch gelöste Komposition des Areals auf den ersten Blick einen sehr natürlichen, harmonischen und kompakten Eindruck. Insoweit natürlich, dass ihr die Zeitgenossen die Unregelmäßigkeit vor-

geworfen haben. Die Symmetrie ist hier nicht das primäre Ziel, aber nur ein Mittel, manchmal sehr unauffällig, für die Erreichung der gesamten Wirkung und Harmonie, wie auch die Kreise mit deckungsgleichen Radien bezeugen (mit gleichen Farben auf der Abbildung 5 bezeichnet).

Die heutige Technik hat ermöglicht, den Plan des 1. Stockes des Waldstein-Areals mit dem realisierten Zustand auf der heutigen Katasterkarte zu vergleichen (Florenz, Uffizi, Gabinetto Disegni e Stampe, 4517, Autor G. Pieroni). Es hat sich gezeigt, dass die Zeichnung aus Florenz der heutigen Realität überraschend genau entspricht, u.a. entspricht sie in den Winkeln und der Lage der Punkte D und G sehr gut. Sie erfasst erweisbar nicht alle Teile in dem definitiven Zustand (Abb. 9). Die markantesten Abweichungen weist auf dem Plan aus Florenz der südliche Teil des Areals auf. Der Verlauf der Einfriedungsmauer hat eine andere Richtung, die Mauer krümmt in anderen Stellen und in unterschiedlichen Winkeln, die Grotte liegt um 9,5 Ellen mehr nach Osten und um 5 Ellen nördlicher als in Wirklichkeit. Hinsichtlich des großen Maßes der Unterschiede, zeigt sich die schlechte Vermessung nicht als wahrscheinlich. Es hat sich bewiesen, dass auch der Plan aus Florenz im Einklang mit dem grundlegenden geometrischen Schema des Areals ist (Abb. 9, 10) und unter anderem auch das, dass die Mitte des ovalen Grundrisses des Saales der Grotte auf dem Plan aus Florenz direkt auf die Hauptachse des Areals o_4 situiert ist (Abb. 10). In der Literatur wird bisher angeführt, dass der Florenz-Plan eine Abbildung des schon stehenden Zustandes ex post aus der Zeit um 1629 ist. Infolge der festgestellten geometrischen Tatsachen legen wir eine Hypothese vor, dass der Plan des 1. Stockes des Waldsteinpalastes, hinterlegt in der Galerie Uffizi unter der Nummer 4517 im Gegenteil das ursprünglich nicht realisierte Projekt ist, die Verschiedenheiten dem heutigen Zustand gegenüber, der ursprüngliche Plan ist, und dass vor dem Aufbau in der südlichen Partie des Areals zu einer verhältnismäßig umfangreichen Dispositionänderung des Projektes gekommen ist.

Aus der von uns vorgeschlagenen Konstruktionslösung des Areals geht ein eindeutiger Schluss hervor, dass einige Grenzen des Waldstein-Palastkomplexes künstlich sind und keine städtebauliche Tradition haben. Neben der auffallenden regelmäßigen Grenze des östlichen Teils des Areals ist es auch die heutige südwestliche Grenze, wo auch die archäologische Fundsituation belegt, dass sie auf Grund des Projektes des Waldsteinpalastes neu ausgesteckt wurde, dass sie die ältere Ordnung nicht respektiert und dass die älteste Mauer der Parzelle in der neuen Linie die Umfassungsmauer des Gebäudes der Grotte war.

Die Struktur der von uns entworfenen Rekonstruktion des Projektes stellt seines Autors als einen Menschen mit der außergewöhnlichen Raumvorstellungskraft vor, der gewöhnt war in großen Maßstäben der freien Räume konzeptionell zu arbeiten. Er hat gleichzeitig geschafft den Bau des zentralen Saales der Grotte auf dem Grundriss identisch mit der Ellipse aufzustellen und ihn mit der Struktur des Areals harmonisch durchzuschalten. Wir haben keine direkten Beweise dafür, aber durch die Vermittlung der Philosophie seiner Projekte und nach P. Fidler auch als der Autor des Florenz- und Bologna-Planes des Waldsteinpalastes, bietet sich als der Autor des Projektes der primären Komposition des Waldsteinkomplexes in Prag die universale Persönlichkeit Giovanni Battista Pieroni (1586 Florenz – 1654 wahrscheinlich Wien). Er hat sich mit der Konstruktion des Ovals zweifellos beschäftigt, was außerhalb der unikaten Treppe des Casino in Valdice (Uličný 2007a; 2007b) auch der in Bologna erhaltene Plan des konkreten Ovals mit den Ausrechnungen und Ausmaßen beweist. Von O. G. Pieroni ist bekannt, dass er nicht nur ein Architekt und Festungsingenieur war, sondern auch ein ausgezeichneter Astronom und Mathematiker. In der letzten Zeit wurde eine Erkenntnis darüber veröffentlicht, dass G. Pieroni für die Lösung der Trasse der monumentalen Lindenallee auf der Waldstein Friedland-Herrschaft in Valdice die Astronomie verwendet hat (Uličný 2007b). Bei dem Versuch die Struktur der geometrischen Lösung des Waldsteinpalastes durch die Vermittlung des approximativen Quadrats über Y- S_3 in die Prager Stadtlandschaft einzuschalten (Abb. 11, rot), haben wir die Übereinstimmung seiner zwei gegenüberliegenden Wände mit den Linien konstatiert, die zu wichtigen sakralen Bauten der Kleinseite – Stadtpfarrkirche des hl. Nikolaus und die Klosterkirche des hl. Thomas, wo der Fürst sein eigenes Oratorium haben wollte, zielen. Bei beider Bauten haben die Linien zu den Stellen gezielt, wo den ikonographischen Quellen nach, Türme und Türmchen, die der Kleinseitner Dachlandschaft dominierten, situiert werden konnten. (Es ist nicht ausgeschlossen, dass diese Linien für die Lösung des Areals des Palastes primäre und Ausgangslinien sein könnten). Hinsichtlich des gänzlichen Umbaus der Kirche des hl. Niko-

laus kann man die Bindung zwischen der südlichen Abgrenzung des östlichen Teils des Palastkomplexes und der damaligen gotischen Gestalt der Pfarrkirche nicht beurteilen (Abb. 11, grün). Bei der Verfolgung der Beziehung der Schlüsselpunkte des Waldstein-Areals zu Dominanten der Prager Stadtlandschaft ist die Tatsache bestützend, dass die größte Länge des Palastkomplexes, zwischen dem Punkt D (Ecke des neu projektierten Grafenpalastes) und dem nördlichsten Punkt des Areals (nördliche Ecke des Hofes der Reithalle), die 192 Klafter macht, identisch mit der Entfernung desselben Punktes D vom Presbyterium der St. Veitskathedrale ist (Abb. 12). Darüber, dass Pieroni auch die kartographische Tätigkeit aktiv praktizierte, sagt seine Korrespondenz aus.

Hinsichtlich aller höher angeführten Tatsachen kann man schwer als den Autor der grundlegenden streng geometrisch organisierten Komposition des Waldsteingartens, der Großen Grotte und des ganzen Palastkomplexes einen anderen als G. B. Pieroni bezeichnen. Wer das Aussehen einzelner Bauten des Komplexes des Waldsteinpalastes entworfen hat und die Ausführungsprojekte geschaffen hat, ist eine andere Frage.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Areal des Waldsteinpalastes und der nahen Umgebung in der Zeit des Aufbaus. (Unterlage die Technische Karte 1:500 Geodézie Praha 1969–1979 ergänzt um den aktuellen Zustand des Gartens nach Orthofotokarte Geodis Brno, GmbH; M. Müller, M. Ďurica).

Erläuterungen zur Abbildung (Gliederung des Palastes nach Fidler 2002, 80 Abb. I.45): S_2 – quadratischer, ursprünglich Neptun-Brunnen; S_3 , S_4 – Brunnen; S_5 – Mitte der Piscina; landtäfliches Haus – Trčkovský-Palast; 2 – nördliches Trčkovský-Haus; 3 – Herzogshof; 4 – Grafenpalast; 5 – Feldovský-Haus; 6 – Grafenhof; 7 – Kleine Grotte; 8 – Loggia (Sala terrena); 9 – Pferdestall; 10 – Gebäude der Pagen; 11 – Pagenhof; 12 – Wirtschaftsfügel mit Wohnungen der Herrenbeamten; 13 – Winterreithalle; 14 – Voliere; 15 – Große Grotte; 16 – Khyntovský-Haus – heutzutage Kónskr.-Nr. 33; 17 – Gebäude der Klosterbrauerei, heutzutage ein Bestandteil der Kónskr.-Nr. 33; 18 – Brunnen mit dem Fisch; 19 – Grottenmauer; 20 – Palast Wilhelm von Lobkowitz Kónskr.-Nr. 154 (Renaissancekonstruktion Dokumentation SÚRP-MO); 21 – Kónskr.-Nr. 18; 22 – Erforschung NPÚ-Praha Nr. 2006/12, Letenská Str. Kónskr.-Nr. 29–33, Flächen C + P; 23 – Erforschung NPÚ-Praha Nr. 31/05, Letenská Str. Kónskr.-Nr. 1031, Sonde TS3; 24 – Erforschung NPÚ-Praha Nr. 2007/10, Letenská Str. Kónskr.-Nr. 594; 1+2+3+7+8 – Prager Residenz Albrecht von Waldstein (Herzogsteil); 4+5+6 – Haus des Herzogs Neffen und Erben (Grafenteil).

Abb 2: Konstruktionslösung des Gartenparterres vor der Loggia und Grotte. (Unterlage Technische Karte 1:500. Autor M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

Erläuterung zur Abbildung 2: Für die Tiefenachse des westlichen Teils des Gartens wird die Linie Z-V gehalten, die durch die Mitte der Loggia und durch geometrische Mitten beider größeren Brunnen geht (Kuča 1980, 220), weiterhin mit o_1 bezeichnet. In der Entfernung 40,5 Ellen nördlich ist mit ihr die Linie, die durch die südöstliche Ecke des Herzogshofes geht parallel – Achse o_2 . Der Kreis k_1 mit der Mitte auf der Achse o_1 im quadratischen Neptun-Brunnen und dem Radius, der der Entfernung beider Achsen (o_1 , o_2) 40,5 Ellen gleicht, kreuzt die Achse o_1 östlich vom quadratischen Brunnen, wodurch er den Punkt X_1 bestimmt. Durch den Schnittpunkt (X_1) geht die nörd-südliche gerade Linie o_3 , die zur Mitte des Brunnen mit dem Fisch im südlichen Teil des Gartens zielt. Die gerade Linie o_3 ist auf die Achsen o_1 und o_2 nicht genau senkrecht gezielt (sie schließt mit ihnen den Winkel 89° ein), dafür ist sie mit der Nebenachse des Ovals identisch und es liegen auf ihr wichtige Punkte I, G, S, H und J. Der Kreis k_2 mit der Mitte in X_1 , auch mit dem Radius 40,4 Ellen, schneidet die Achse o_1 und die gerade Linie o_3 in Punkten X_2 und X_3 . Durch die einfache Abwicklung des Netzes der Kreise hat sich unerwartet nachgewiesen, wie die Platzierung der Brunnen war. Durch die Zusammensetzung weiterer zwei Parallelen o_4 und o_5 mit der geraden Linie o_3 , da wir die Achse o_4 durch den Schnittpunkt der Achse o_2 mit der westlichen Stirnseite des Gebäudes der Pagen und die Achse o_5 durch die Mitte des quadratischen Brunnens führen, hat sich gezeigt, dass die Entfernung der Achse o_4 von o_3 genau 9,5 Ellen macht, was ein identischer Ausmaß mit der Größe der längeren Halbachse des inneren Ovals des zentralen Raumes der Grotte ist. Gleichzeitig läuft die Achse o_4 durch die Punkte U, O, B, Q und W, die wichtig für die Konstruktion des Ovals sind. Im Punkt U, der einer der Gipfel des gleichschenkligen Dreiecks UVW ist, schneidet die Achse o_4 der Kreis k_4 mit der Mitte im Brunnen mit dem Fisch. Die Achse o_5 geleitet durch die Mitte des quadratischen Neptun-Brunnen schneidet den Kreis k_3 im Punkt Y, einem der wichtigsten Punkte der ganzen Konzeption. Er liegt auf der Verbindungslinie der Mitten zwei übrigen Brunnen und der Mitte der quadratischen Piscina vor der Reithalle (Achse o_6), aber was wir für mehr wichtig halten ist das, dass er gleichzeitig genau auf der Grenzlinie liegt, die das Waldstein-Areal von dem Grundstück des Augustinerklosters trennt, gleich wie der Punkt V, der zweite von den Gipfeln des schon er-

wähnten gleichschenkligen Dreiecks UVW. Wie man sieht, die wichtigen Punkte lagen nicht nur auf den Schnittpunkten der Kreise, sondern auch auf den geraden Linien. Das Einschalten der geraden Linien hat angedeutet, dass die Einteilung des Gartens mit den stehenden Gebäuden eng verbunden ist. Die gerade Linie o_7 parallel mit der Achse o_6 durch die Mitte des quadratischen Brunnens geleitet, geht durch die Ecke an dem Stoß des Flügels des Pferdestalles mit dem Gebäude der Pagen und auch durch die Ecke des Hausflurs des westlichen Flügels dieses Gebäudes. Wenn wir die gerade Linie o_8 parallel mit der Achse o_4 durch die zuletzt erwähnte Ecke des Hausflurs des Gebäudes der Pagen führen, stellen wir fest, dass sie durch den Punkt Z in der Einfriedungsmauer vor ihrer Verkröpfung geht. Die gerade Linie o_9 durchgelegt mit der südöstlichen Ecke des Herzogshofes und dem östlichsten Bruch der Grottenmauer geht durch die Mitte des kleinen Brunnens mit dem Fisch. Die gerade Linie o_{10} gleichfalls von der südöstlichen Ecke des Herzogshofes geführt, diesmal zum Punkt W, kreuzt die gerade Linie o_3 genau in der Mitte des Ovals der Grotte S.

Abb. 3: Zur Diskussion über den möglichen Ausmaß des nördlichen Trčkovský-Hauses (blauer Grundriss), identifiziert durch die baugeschichtliche Untersuchung (Horyna – Ličeníková 1997, davon übernommen) in der Anknüpfung an die mittelalterliche Befestigung. (Autor J. Čiháková, digitale Ausführung M. Ďurica).

Erläuterung zur Abbildung 3: Das Haus wurde nach dem Untergang der frühgotischen Fortifikation erbaut, von der bis zum Anfang des 17. Jahrhunderts nur ein Tor überlebte (3) – seine Fläche ist hypothetisch. Der Ausmaß des Grabens (1) zusammen mit der Existenz und dem Ausmaß des Zwingers (2) sind vorläufig und stützen an die Analyse der Radar-Messung (Čiháková 2001, 20–23, Abb. 19+20). Der Verlauf der Mauer (4) ist archäologisch verifiziert (schwarze Abschnitte im Areal des Palastes und die genaue Richtung nach Norden – Čiháková 2000, 16–19, 33–34, 38; Dragoun – Omelka 1997). Grün (5) Ausmaß (genau bekannt aus dem Markt 1597) des benachbarten Helmoušský-Hauses, das Albrecht von Waldstein kaufte, Platzierung hypothetisch. A – markanter Bruch an der Fassade des Palastes, benützt als der Punkt A für den 1. Schritt der Konstruktionslösung des Areals (cf. Abb. 4).

Abb. 4: Erste Schritte der Konstruktionslösung des Waldstein-Areals – siehe Absätze a–i des entsprechenden Kapitels des Textes. Für den Grundriss des Palastes wurde die Interpretation der Entwicklung nach der baugeschichtlichen Untersuchung Horyna – Ličeníková 1997 benützt. (Autoren J. Čiháková und M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

Abb. 5: Konstruktionslösung des Waldstein-Areals entsprechend der komplexen Beschreibung der Methode nach Absätzen a–o des entsprechenden Kapitels des Textes. Für den Grundriss des Palastes wurde die Interpretation der Entwicklung nach der baugeschichtlichen Untersuchung des Erdgeschosses Horyna 1997. (Autoren J. Čiháková und M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica). Erläuterung zur Abbildung 5: Schema der Kreise, die zur finalen Konstruktion des Projektes nötig sind. Kreise von gleichen Radien haben gleiche Farben, übrige Kreise sind grau. Durch die Verbindung der Schnittpunkte und tangentielle Punkte der Kreise, auf denen meistens wichtige Stellen des Projektes liegen (Ecken, Hausflure, Grenzen), ist es möglich den ganzen Grundriss des Areals zusammenzustellen. Diese wichtigen Stellen der Schnittpunkte und Punkte sind mit Pfeilen auf den Kreisen bezeichnet. Manchmal, damit der Pfeil eine wichtige Stelle nicht bedeckte, ist er auch außerhalb der Linie des Kreises, meistens senkrecht auf ihn platziert. Farben der Pfeile entsprechen der Farbe des Zirkels um die Mitte, von der der entsprechende Kreis konstruiert wurde. Für die Erhaltung der Übersichtlichkeit der Abbildung mussten die Kreise von einigen Mitten, besonders aus dem Punkt S_0 (rote Pfeile) und W, nur auf kurze Bogen in der Stelle des Schnittpunktes reduziert (siehe z.B. die Ecke des Feldovský-Hauses), wodurch aber die Anschaulichkeit der Ableitung, die der Leser mit einem Zirkel überprüfen kann, verdrängt wurde. Aus der Analyse geht die grundlegende Richtung der Methode der Konstruktion hervor, auf die Art der fortschreitenden Ableitung vom Westen nach Osten.

Abb. 6: Ableitung der grundlegenden Parameter des östlichen Teils des Areals durch die Übertragung vom westlichen Teil mit Kreisen mit der Mitte im Punkt S_0 . (Autor M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

Abb. 7: Geometrische Anordnung der Brunnen im westlichen Teil und ihre Durchschaltung durch die Vermittlung des Moduls des Dreiecks mit dem Schlüsselpunkt S_0 . Aus ihm geht die orangefarbige Konstruktionsachse des östlichen Teils S_0 – S_6 (siehe Abb. 5) hervor, die jedoch keine geometrische Achse des Rechtecks des östlichen Teils und der Reithalle ist. (Autor M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

Erläuterung zur Abbildung 7: Raffinierte Anordnung der Brunnen auf dem gleichschenkligen Dreieck. Mitten des quadratischen (S_2 –Neptun-Brunnen) und des Brunnens in der Nähe des Gebäudes der Pagen (S_3) befinden sich in seiner Gipfel, der dritte Gipfel des Dreiecks (Y) liegt an der Grenze des Grundstückes, während der kleinste von den Brunnen vor der Grotte – der Brunnen mit dem Fisch, sich in einem Drittel seiner Basis befindet. Auf der Verlängerung dieser Basis, auf dem gegenüberliegenden Ende des Gartens

vor der Reithalle, liegt dann die Mitte der quadratischen Piscina.

Abb. 8: Zusammendruck des Planes des Erdgeschosses im Waldstein-Areal von Anselmo Lurago aus dem Jahre 1753 (grau, grün) mit dem Umriss der Massen des Waldstein-Areals aus der Technischen Karte 1:500 (schwarze Linien) und mit dem farbigen Schema der grundlegenden Konstruktionslösung des Areals. (Autor M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

Abb. 9: Zusammendruck des Florenz-Planes des 1. Stockes des Waldstein-Areals Uffizi 4517 (grau) mit dem Umriss der Massen des Waldstein-Areals aus der Technischen Karte 1:500 (schwarze Linien), mit dem farbigen Schema der grundlegenden Konstruktionslösung des Areals und mit dem Oval des zentralen Raumes der Großen Grotte abgebildet laut der Realisierung – auf der bestehenden Stelle. (Autor M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

Abb. 10: Zusammendruck des Florenz-Planes des 1. Stockes des Waldstein-Areals Uffizi 4517 (grau), mit dem farbigen Schema der grundlegenden Konstruktionslösung des Areals. Der Abb. 9 gegenüber ist das Oval der Großen Grotte in den Umriss der Grotte auf dem Florenz-Plan eingelegt. Das Ergebnis ist die Feststellung, dass in dieser Position die Mitte des Ovals genau auf der Hauptachse o4 liegt, was zu der Hypothese führt, dass der Plan Uffizi Nr. 4517 ein älteres nicht realisiertes, später umgearbeitetes Projekt ist. (Autoren J. Čiháková, M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

Abb. 11: Einkomponierung des grundlegenden Systems des Areals (rot) in die Stadtlandschaft auf der Technischen Karte 1:1000 mit der Bezeichnung der Richtungen einiger Linien (J. Čiháková, digitale Ausführung M. Ďurica).

Abb. 12: Einkomponierung des grundlegenden Systems des Areals (rot) in die Stadtlandschaft auf der Orthophotokarte Geodis Brno, GmbH. Weiß ist der Vergleich der größten Länge des Areals mit der Entfernung ihres Rand-

punktes D vom Presbyterium der St. Veitskathedrale bezeichnet (J. Čiháková, digitale Ausführung, M. Ďurica).

Abb. 13: Beleg der regelmäßigen Ausmessung des Grundrisses des zentralen Raumes der Grotte.

Das System der Platzierung der Pfeiler der Grotte ist durch Verbindungslinien ihrer Ecken dargestellt, die durch die geometrische Mitte des Ovals führen. Gegenüber dem südlichen Pfeiler 4 liegt die gleich große (4,5 Ellen) Lücke zwischen den Pfeilern 7 und 1, was die Öffnung des ursprünglichen Eingangs ist. Die Breite des Pfeilers 1 entspricht der Größe der Lücke zwischen den Pfeilern 4 und 5, ebenso sind die zwei gegenüberliegenden Pfeiler 3 und 6 von gleichen Maßen. Wenn man der Breite des Pfeilers 7 die Lücke zwischen dem benachbarten Pfeiler 6 (kleine Höhle) zurechnet, ist das erworbene Maß von der gleichen Größe (wieder 4,5 Ellen), wie die Lücke zwischen den Pfeilern 3 und 4. Eine markante Anomalie kommt nur auf der westlichen Seite des zentralen Raumes vor: Gegenüber der Lücke zwischen den Pfeilern 1 und 2, auch 4,5 Ellen breit, liegt der gewaltigste Pfeiler, 6,5 Ellen lang, dessen östliche Kante zwar in der entsprechenden Position ist, aber sein westlicher Teil von der ovalen Form abweicht. Die nördliche Stirnseite des Pfeilers kopiert nämlich die Linie des inneren Ovals nur zum Punkt T4 (cf. Abb. 33 auf der Seite 131), dort verlässt sie sie und steuert in der nord-westlichen Richtung in der Verlängerung der Verbindungslinie der Punkte W und T4 bis zur Hälfte der Breite des Fundamentkranzes, wo der Pfeiler abgeschlossen ist. Gegenüber dem Pfeiler 2, der mit der Lücke zwischen den Pfeilern 2 und 3 verbunden ist, befindet sich dann die größte Lücke. Sie liegt zwischen den Pfeilern 5 und 6, 6,5 Ellen breit, genauso wie der benachbarte (größte) Pfeiler 5 (Autor M. Müller, digitale Ausführung M. Ďurica).

(Übersetzung J. Kroupová)